

TELKİHHÂNE-İ ŞÂHÂNE’NİN KURULUŞ SÜRECİNE DÂİR

ON THE FOUNDATION PROCESS OF TELKİHHÂNE-İ ŞÂHÂNE

Emre KARACAOĞLU¹

Makale Bilgisi

Başvuru : 8 Kasım 2018

Kabul : 4 Şubat 2018

Article Info

Received : November 18, 2018

Accepted : February 4, 2019

Özet

Osmanlı İmparatorluğu’nda eskiden beri çiçek hastalığına karşı aşı uygulaması bilinmekte ve sıklıkla uygulanmakta iken Avrupa’da mikrobiyoloji bilimindeki gelişmelerle birlikte insandan elde edilen aşının bir takım mahzurlarının bulunduğu anlaşılmıştır. Avrupa’da insandan elde edilen çiçek aşısı yerine buzağıdan elde edilen aşı tercih edilmiş ve ilk özel aştevi 1866 yılında Dr. Ernest Chambon tarafından Paris’te açılmıştır. Zamanla çiçek hastalığına karşı aşılama tüm Avrupa’da yaygınlaşmış ve Osmanlı İmparatorluğu da Avrupa’da üretilen bu çiçek aşısını getirterek uygulamıştır. Dönemin Osmanlı hekimlerinden Dr. Hüseyin Remzi Bey, Avrupa’dan getirtmek yerine, bu aşının ülkemizde üretilmesi için bir aştevinin kurulması hususunda girişimlerde bulunmuş ve nihayet 1892 yılında Telkihhâne-i Şâhâne kurulmuştur. Ancak bu kurumun kuruluş süreci, Dr. Hüseyin Remzi Bey’in girişimleri ve kuruluş sürecinde yaşanan sıkıntılar kısmen karanlıkta kalmıştır.

Bu çalışmada Telkihhâne-i Şâhâne’nin kuruluş sürecine ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden temin edilen tüm belgelerin transkripsiyonları yapılarak, önceki çalışmalarla birlikte ele alınmış ve karanlıkta kalan noktalar aydınlatılmaya çalışılmıştır.

---

¹ Adli Tıp Uzmanı ve Bilim Tarihi Doktoru, Kırıkkale Adli Tıp Şube Müdürlüğü, karacaogluemre@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Telkikhâne-i Şâhâne, Dr. Hüseyin Remzi Bey, Çiçek Aşısı, Aşıevi.

Abstract

Vaccination against smallpox has been known and frequently applied in Ottoman Empire for a long time. While it has been found that there are some disadvantages of the vaccine obtained from human along with developments in microbiology in Europe. Vaccine obtained from calf was preferred instead of the vaccine obtained from human. In 1866, the first private institute of animal vaccine was established by Dr. Ernest Chambon in Paris. By the time of progress, vaccination against smallpox became widespread throughout Europe, and Ottoman Empire also brought and applied that animal vaccine produced in Europe. Dr. Hüseyin Remzi Bey, one of the Ottoman physicians of that period, attempted to establish an institute for production of this vaccine in our country rather than bringing it from Europe. Eventually, the institute (Telkikhâne-i Şâhâne) was established in 1892. Therefore, the process of establishment of the institute, attempts of Dr. Hüseyin Remzi Bey, and problems in the process remained partially in the dark.

In this article, all documents obtained from the Prime Ministry Ottoman Archive on the establishment process of Telkikhâne-i Şâhâne were transcribed and evaluated with previous studies. Thus, the dark spots were tried to be clarified

Key Words: Ottoman Empire, Telkikhâne-i Şâhâne, Dr. Hüseyin Remzi Bey, Smallpox Vaccine, Institute of Vaccine.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda çiçek hastalığına karşı geleneksel olarak aşı üretildiği, elde edilen aşının başarıyla uygulandığı ve bu uygulamanın çok eskilere dayandığı bilinmektedir.² XIX. yüzyılda mikrobiyolojideki gelişmeler sayesinde daha verimli bir şekilde aşı üretiminin sağlanabileceği, üretilen aşının daha uzun süre muhafaza edilebileceği ve hatta gerekli görüldüğünde uzak yerlere nakledilebileceği bilgisine ulaşılmıştır. Bu gelişmelere uzak kalmak istemeyen ve her alanda olduğu gibi tıpta da modernleşme yolunda önemli adımlar atan Osmanlı İmparatorluğu, yüzyılın sonunda İstanbul'da bir aşıevi (Telkikhâne) ihdas etmiştir.

Bu yazıda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen ve günümüz

² A. Süheyl Ünver, *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948, s.5-15; Ekrem Kadri Unat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakteriyoloji ve Viroloji*, İstanbul 1970, s.17.

harfleri ile sunulan belgeler, diğer kaynaklarla birlikte değerlendirilerek³, ülkemizde uzun yıllar çiçek aşısı üretimini sağlayan Telkikhâne-i Şâhâne'nin kuruluş süreci aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Telkikhâne-i Şâhâne'nin Kuruluşuna Doğru

Çiçek aşısının hastalanmış kişilerden elde edilme usulü asırlardan beri bilinen ve uygulanan bir yöntem olmakla birlikte, insandan insana nakledilmek suretiyle uygulanan bu aşının önemli bir takım mahzurları görülmüştür. Bu aşı ile aşılanan kişiler hastalığı bazen zayıf olarak atlatmış, fakat çoğu zaman da gerçekten hasta olmuşlardır. Bildirildiğine göre; Anadolu'da yörükler arasında ise hastalanmış buzağılardan çiçek aşısı elde etme usulü uygulanmaktaydı ki bu modern mikrobiyolojik araştırmaların da tasvip ettiği bir yöntem haline gelmiştir.⁴ Nitekim, Avrupa Tıp Fakülteleri ve Tıp Encümenleri çiçek aşısının buzağıdan üretilmesinin faydalarını göstererek, bu usulü kabul etmişler ve herkesin bu usul ile elde edilen aşılarla mutlaka aşılmasını istemişlerdir.⁵ Ülkemizde de XIX. yüzyılın ortalarına doğru yönetenlerin çiçek hastalığına karşı aşı uygulanmasını desteklediği ve hatta –bazı aksaklıklarla birlikte– zaman zaman mecburi tuttuğu görülmüştür.⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nda çiçek aşısı ile ilgili kurumsal olarak atılan ilk adım Avrupa'dan celb edilen aşıları ihtiyaç duyulan uzak bölgelere dağıtmakla görevli aşı enspektörlüğünün ihdas edilmesidir. Bu göreve daha önceden beri çiçek aşısı ve mikrobiyoloji alanında araştırmaları bulunan Dr. Hüseyin Remzi Bey (1839-1896) getirilmiştir.⁷ Dr. Hüseyin Remzi Bey, zooloji, mikrobiyoloji, halk sağlığı, tıp tarihi gibi çok farklı alanlarda çalışmaları

³ Bu konuda yapılmış önceki bazı çalışmalar için bkz. Besim Ömer, *Nevsâl-i Âfiyet*, İstanbul 1315, s.111-112; Osman Ergin, *İstanbul Tıp Mektepleri, Enstitüleri ve Cemiyetleri*, İstanbul 1940, s.65-66; Ünver, *a.g.e.*; Unat, *Bakteriyoloji ve Viroloji*; Ekrem Kadri Unat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, İstanbul 1970; Ekrem Kadri Unat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mikrobiyoloji Tarihçesi Üzerine Bir Deneme", *Mikrobiyoloji Bülteni*, Cilt 4, Sayı 3, 1970, s.159-175; Nuran Yıldırım, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Koruyucu Sağlık Uygulamaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 5, İstanbul: 1985, s. 1320-1338; Nuran Yıldırım, *A History of Healthcare*, Çev. İnanç Özekmekçi, Çev. Ed. Reiner Brömer, İstanbul 2010; Haldun Eroğlu, Güven Dinç, Fatma Şimşek, "Osmanlı İmparatorluğunda Telkih-i Cüderî (Çiçek Aşısı)", *Milli Folklor*, Sayı 101, 2014, s.193-208.

⁴ Ünver, *a.g.e.*, s.5-15.

⁵ Hüseyin Remzi, *Telkih-i Hayvânî Usûl-i Amelisi*, Karabet Matbaası, İstanbul 1308, s.3-9.

⁶ Ünver, *a.g.e.*, s.5-15.

⁷ Yıldırım, *a.g.m.*, s.1320-1338.

bulunan üretken ve çalışkan bir hekim olarak XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda dikkat çekici bir entelektüeldir.

Mikrobiyoloji çalışmaları da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne ilm-i hayvânât⁸ muallimi Dr. Hüseyin Remzi Bey, 1886 yılında kuduz aşısını öğrenmek ve gözlemlerde bulunmak üzere altı aylığına Paris'e gönderilen üç kişilik Osmanlı heyet-i fenniyesinde yer almıştır. Buradaki gözlemleri ve edinimleri sayesinde yurda döndükten sonra çalışmalarını artırmış ve çeşitli konularda çok sayıda yayın yapmıştır.⁹ Dr. Hüseyin Remzi Bey'in mikrobiyoloji alanındaki en önemli katkılarından birisi de ülkemizde bir aşıevi kurulması konusundaki ısrarlı talebi ve girişimleridir. Ülkemizde diğer ülkelerde olduğu gibi bir aşı üretim merkezinin kurulması, burada üretilen aşıların cam borulara konularak ihtiyaç halinde yurdun çeşitli bölgelerine gönderilmesi hususunda Dr. Hüseyin Remzi Bey'in verdiği layiha değerlendirilmiş ve nihayet 1892 yılı Temmuz ayında bunları hayata geçirecek olan Telkikhâne-i Şâhâne'nin kurulması konusunda irade buyurulmuştur.¹⁰ Ancak Dr. Hüseyin Remzi Bey'in verdiği layihaların içerikleri, yaşanan aksaklık ve sorunlar ile Telkikhâne-i Şâhâne'nin kuruluş süreci bazı noktalarıyla karanlıkta kalmıştır.

Bu arada, ülkemizde çiçek aşısı üretimi yapan bir özel müessese İtalyan hekim Giovanni Battista Violi (1849-1928) tarafından 1880 yılında Beyoğlu'nda açılmıştır. "Etablissement Vacciogéne" veya "Institute Vacciogéne" adlı bu özel müessese fakir çocuklara ücretsiz aşı dağıtmış ve bu faaliyetinden ötürü Osmanlı Nişanı ile ödüllendirilmiştir.¹¹

Değerlendirme ve Sonuç

Arşiv belgeleri arasında Telkikhâne-i Şâhâne'nin kuruluşu ile ilgili olarak tespit edilebilen en eski kayıtlı belge, o sırada aşı enspektörlüğü görevini de yürüten Dr. Hüseyin Remzi Bey'in 24 Ocak 1891 tarihinde Tıbbiye Nezâreti'ne takdim ettiği layihadır. Layiha metni içerisinde yeri

⁸ Zooloji.

⁹ Emre Karacaoğlu, "Doktor Hüseyin Remzi Bey (Ö.1896), Hayatı, Eserleri ve Bilimsel Bir Diyalogu", *Lokman Hekim Journal*, Cilt 5, Sayı 2, 2015, s.69-83.

¹⁰ Unat, *Bakteriyoloji ve Viroloji*, s.17; Unat, *Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, s. 18; Yıldırım, a.g.e., s.75.

¹¹ Yıldırım, a.g.e., s.77.

geldikçe çiçek aşısı hakkında değerli bilgiler sunan Dr. Hüseyin Remzi Bey, Telkikhâne'nin kuruluş süreci hakkında da bazı ufak bilgi kıvrıntıları vermiştir.

Layihadan anlaşıldığına göre, Meclis-i Sıhhiye-i Umûmiye ve Tıbbiye-i Mülkiye'nin tarihi bildirilmeyen toplantılarından birinde, Dr. Hüseyin Remzi Bey'in bir yazısı üzerine çiçek aşısının Avrupa'da geldiği son noktanın görüşülmesiyle, o sırada toplantıda bulunan Tıbbiye Nâzırı, ülkemizde de Aşı İdâresi tarafından inekten çiçek aşısı üretiminin sağlanarak başvuranlara her gün aşılanmanın yapılması için gerekli araç gereç ile mekanın tespit edilmesi işini şifahen Dr. Hüseyin Remzi Bey'e vermiştir.¹² Dr. Hüseyin Remzi Bey'in layihada andığı, fakat tarihini bildirmediği, Meclis-i Sıhhiye'ye ve Tıbbiye Nezâreti'ne sunduğu bu yazısının 6 Kânûn-ı Sâni 1307 (M. 18 Ocak 1891) tarihli olduğu *Telkîh-i Hayvânî Usûl-i Amelîsi* adlı eserine yazdığı 3 Mayıs 1307 (M. 15 Mayıs 1891) tarihli önsözden anlaşılmaktadır.¹³ Bu şifahî görevlendirme üzerine Dr. Hüseyin Remzi Bey, söz konusu telkikhânenin Mekteb-i Tıbbiye'nin Botanik Bahçesi'nin münasip bir yerinde inşa edilebileceğini ve masraflarının ne kadar olacağını hazırladığı bir defter ve bir kıta resim ile Tıbbiye Nezâreti'ne bildirmiştir.¹⁴

Bazı kaynaklarda Dr. Hüseyin Remzi Bey'in ülkemizde çiçek aşısı üretimi için bir telkikhâne kurulması hususunda ilk kez 1889 tarihinde bir layiha verdiği zikredilmektedir.¹⁵ Ancak bu hususta arşiv belgelerinden herhangi bir bilgi elde edilemediği gibi, bu bilgiyi zikreden kaynaklarda da bir belgeye atıf yapılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, Avrupa'daki ve bilhassa Paris'teki aşı çalışmalarını yakından takip eden Dr. Hüseyin Remzi Bey'in, 18 Ocak 1891 tarihli yazısından daha evvel çiçek aşısının üretimi hususunda yetkililere bir takım öneriler sunmuş olması muhtemeldir.

Bu layihada bir diğer dikkat çekici husus ise, Dr. Hüseyin Remzi Bey'in aşı enspektörlüğünü 1298 yılından itibaren iftihar ile sürdürdüğünü beyan etmesidir. Kendisinin de bildirdiği gibi, aşı enspektörünün görevi aşı ihtiyacının belirlenmesi, Avrupa'dan aşı maddesinin ve aşı kalemlerinin getirilmesi, aşı memurlarının tayini hususlarını Cemiyet-i Tıbbiye-i

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)*, 2568/3-7.

¹³ Hüseyin Remzi, a.g.e., s.3-9.

¹⁴ BOA, *ŞD.*, 2568/3-7. Bkz. Ek I/3,4 ve Resim I/3,4.

¹⁵ Unat, *Bakteriyoloji ve Viroloji*, s.17-24; Unat, *Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, s.23; Unat, a.g.m., s.159-175; Yıldırım, a.g.m., s.1320-1338.

Mülkiye'ye bildirerek icra etmektir.¹⁶ Belirtilen 1298 tarihinin hangi takvime göre yazıldığı konusunda bir açıklık bulunmamakla birlikte, Hicrî kabul edildiğinde 1880/1881 ve Rûmî kabul edildiğinde ise 1882/1883 yıllarına tekabül ettiği bilinmektedir. Önceki çalışmalarda ise aşı enspektörlüğünün 1872 yılında ihdas edildiği zikredilmektedir ki bunun da bir belgesi bulunamamıştır.¹⁷ Ünver ise *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi* adlı kitabında 1306-1307 (M. 1890-1891) tarihlerinde aşı enspektörlüğünün kurularak başına Dr. Hüseyin Remzi Bey'in getirildiğini¹⁸, kitabının başka bir yerinde de Telkikhâne'nin kuruluşundan önce aşı enspektörlüğünün bulunduğunu bildirmekte ve Dr. Hüseyin Remzi Bey'in 14 Kânûn-ı Evvel 1308 (M. 26 Aralık 1892) tarihli bir tavrında "Aşı Enspektörlüğü" adıyla bir mühür yaptırmak istediğini, bunun da muvafık bulunduğunu haber vermektedir.¹⁹

Dr. Hüseyin Remzi Bey'in 24 Ocak 1891 tarihli bu layihası üzerine, Tıbbiye Nezâreti 11 Şubat 1891 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne yazarak, burada kurulacak aşevinin, insanların uygun olmayan aşularla aşılmasının önüne geçmek gibi sayılamayacak faydaları bulunduğundan bahisle, gerekli masrafların ve aylık ödeneğin temini için Seraskerlik veyahut Şehremâneti'ne yazılmasını istemiştir.²⁰ Dâhiliye Nezâreti de 14 Mart 1891 tarihinde Sadâret'e hitaben kaleme alınan tezkiresinde, kurulacak aşevi için bir defaya mahsus olan altı bin kırk kuruş ile aylık ödenmesi düşünülen bin dört yüz elli kuruşu belediye gelirlerinden karşılayacağını Şehremîni'nin şifâhen bildirdiğini ve bu önemli iş için böyle cüzi bir masrafın ödenmesine müsaade edilmesini istediğini haber vermiştir.²¹ Ayrıca, Dâhiliye Nezâreti 25 Nisan 1891 tarihli tezkiresi ile Şehremâneti ve Tıbbiye Nezâreti'ne yazarak, bir defalık ödenecek olan altı bin kırk kuruş ile aylık ödenecek bin dört yüz elli kuruşun belediye gelirlerinden karşılanmasının Şûrâ-yı Devlet kararı ve padişah iradesi ile uygun görüldüğünü ve gereğinin yapılmasını istemiştir.²² Anlaşılan o ki, kısa süre içerisinde toplanan Şûrâ-yı Devlet, Şehremîni'nin bu

¹⁶ BOA, ŞD., 2568/3-7.

¹⁷ Unat, *Bakteriyoloji ve Viroloji*, s.17-24; Unat, *Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, s.21; Unat, a.g.m., s. 159-175; Yıldırım, a.g.m., s.1320-1338.

¹⁸ Ünver, a.g.e., s.5-15.

¹⁹ Ünver, a.g.e., s.150-151.

²⁰ BOA, ŞD., 2568/3-5. Bkz. Ek I/2 ve Resim I/2.

²¹ BOA, ŞD., 2568/3-1; BOA, *Dâhiliye Mektûbi Kalemi (DH.MKT.)*, 1818/65. Bkz. Ek I/1, II ve Resim I/1, II.

²² BOA, *DH.MKT.*, 1830/29. Bkz. Ek III ve Resim III.

sözü üzerine masrafların bu şekilde karşılanmasını muvafık bulmuş ve hatta bu sırada konuya ilişkin padişah iradesi de alınmıştır.

Şehremâneti ise 31 Mayıs 1891 tarihli yazısında, altı bin kırk kuruşun, aylık bin dört yüz elli kuruşun ve telkikhâne inşaat masraflarının tamamının Şehremâneti'nden karşılanmasının mâlî açıdan mümkün olmadığını, taşra belediye dairelerinin tahsisâtlarının yeterli olduğunu ve aşî kalemlerinden elde edilecek gelirin telkikhâne masrafına karşılık olarak kullanılmasını önermiştir.²³ Ancak aradan geçen süre içerisinde masrafların nereden karşılanacağı sorunu hâlâ çözülememiştir ki Tıbbiye Nâzırı Ali Saib Paşa, Aşî İdâresi'nin ve Dr. Hüseyin Remzi Bey'in hazır olduklarını, inşaat tamamlanıncaya kadar beklenmeksizin, şimdilik Mekteb-i Tıbbiye'de Tufeylât-ı Hayvâniye Ameliyâthânesi'nde aşî üretimini gerçekleştirebileceklerini ve bu amaçla gerekenin bir an evvel yapılmasını 7 Aralık 1891 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne yazmıştır.²⁴

Arşiv belgelerinin işaret ettiği üzere, Tıbbiye Nezâreti ile Dâhiliye Nezâreti arasında gerekli masrafların tesviyesine dair bazı yazışmalar yapılmış²⁵ ve nihayet Şûrâ-yı Devlet'in 11 Şubat 1892 tarihli toplantısında bu hususlar görüşülmüştür. Şûrâ-yı Devlet'e gönderilen masrafları gösterir hesap pusulası ve tezkirelerle, telkikhâne inşası kararlaştırılmış ise de inşa olununcaya kadar şimdilik Tufeylât-ı Hayvâniye Ameliyâthânesi'nde aşî üretimine başlanmasının uygun olduğu, gerekli masrafların da aşılana kadar verilen şehadetnâmelerden birer kuruş alınması ile elde edilecek gelirden karşılanabileceği bildirilmiştir. Ancak Şûrâ-yı Devlet azalarının böyle hayırlı bir işin "kırk para ile kirletilmemesi" gerektiği görüşünde birleşmesiyle, gerekli masrafın Tıbbiye-i Mülkiye muvazenesine dahil edilmesi uygun görülmüştür.²⁶ Maârif Nâzırı ve Bütçe Komisyonu Reisi Zühdü Paşa imzasıyla gönderilen 24 Şubat 1892 tarihli tezkirede ise, bütçeye sonradan masraf eklenmesinin caiz olmadığı, gerekli masrafın Tıbbiye Nezâreti'nin önerdiği şekilde aşî şehadetnâmelerinden birer kuruş alınarak karşılanmasının komisyonca uygun görüldüğü cevaben bildirilmiştir.²⁷ Bu cevap üzerine, konuyu gündemine alan Meclis-i Vükelâ 28 Şubat 1892 tarihinde, masrafların nasıl karşılanacağına karar verilmeden önce aşının burada hemen üretimine

²³ BOA, *DH.MKT.*, 1844/115. Bkz. Ek IV/1,2 ve Resim IV/1,2.

²⁴ BOA, *ŞD.*, 2587/17-1. Bkz. Ek V/1 ve Resim V/1.

²⁵ BOA, *ŞD.*, 2587/17-2. Bkz. Ek V/2 ve Resim V/2.

²⁶ BOA, *İrade Meclis-i Mahsûs (İ.MMS.)*, 131/5618-2,6. Bkz. Ek VI/2,6 ve Resim VI/2,6.

²⁷ BOA, *İ.MMS.*, 131/5618-3. Bkz. Ek VI/3 ve Resim VI/3.

başlanmasının mı, yoksa Avrupa'dan getirilmesinin mi uygun olacağı hususunda bir kere de Sıhhiye Dâiresi'nden görüş istenmesini uygun bulmuş ve bu amaçla Seraskerlik'e yazılmıştır.²⁸

Seraskerlik Sıhhiye Dâiresi de Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Nezâreti'nden ve dolayısıyla Dr. Hüseyin Remzi Bey'den durumu sormuştur. Dr. Hüseyin Remzi Bey 8 Nisan 1892 tarihli tavrında konuyu epey açıkça ve tüm yönleriyle değerlendirerek, burada üretilecek aşının Avrupa'dan getirilecek olandan tazelik gibi pek çok yönden üstünlüğü olacağı ve işin geciktirilmeden bir an önce başlatılmasının hayati öneme sahip olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca, aşıcılara rehber olacak bir kitap neşrettiğini, çiçek aşısını mükemmel bir şekilde ele aldığı bir kitabını da baskıya hazırladığını bildirmiştir.²⁹ Tıbbiye Nezâreti bu tavrı 12 Nisan 1892 tarihinde Seraskerlik'e iletmiş³⁰ ve Seraskerlik Sıhhiye Dâiresi de 24 Mayıs 1892 tarihli tevkiresi ile Dr. Hüseyin Remzi Bey'in görüşü doğrultusunda aşının burada hazırlanmaya başlanmasını önermiştir.³¹ Meclis-i Vükelâ da aynı doğrultuda aşının inşaat tamamlanıncaya kadar şimdilik Tufeylât-ı Hayvâniye Ameliyâthânesi'nin bir köşesinde hazırlanmasını, gereken masrafın ise aşı şahadetnâmelerinden birer kuruş alınarak değil, Tıbbiye-i Mülkiye'nin bu seneki bütçesine dahil edilerek karşılanmasını 27 Haziran 1892 tarihinde padişaha arz etmiştir.³² Gereğinin yapılmasını emreden irade-i seniyye ise 28 Haziran 1892 tarihinde çıkmıştır.³³ Akabinde, 1 Temmuz 1892'de Dâhiliye Nezâreti'ne yazılarak masrafın Tıbbiye-i Mülkiye bütçesine ilavesi istenmiştir.³⁴ Dâhiliye Nezâreti de 22 Temmuz 1892 tarihli tevkiresi ile Tufeylât-ı Hayvâniye Ameliyâthânesi'nin bir köşesinde aşı üretimine başlanmasını Tıbbiye Nezâreti'ne bildirmiş ve masrafların da bütçeye eklendiğini duyurmuştur.³⁵

Tespit edilen bilgi ve belgeler bir araya getirildiğinde bazı bilinen hususlar doğrulanmakta ve bazı karanlıkta kalan noktalar aydınlanmaktadır. İlk olarak, o dönemin çağdaş mikrobiyoloji araştırmalarının desteklediği

²⁸ BOA, *Meclis-i Vükelâ (MV)*, 69/33. Bkz. Ek VII ve Resim VII.

²⁹ BOA, *İ.MMS.*, 131/5618-5. Bkz. Ek VI/5a,b ve Resim VI/5a,b.

³⁰ BOA, *İ.MMS.*, 131/5618-4. Bkz. Ek VI/4 ve Resim VI/4.

³¹ BOA, *İ.MMS.*, 131/5618-7. Bkz. Ek VI/7 ve Resim VI/7.

³² BOA, *İ.MMS.*, 131/5618-1. Bkz. Ek VI/1 ve Resim VI/1.

³³ BOA, *İ.MMS.*, 131/5618-8. Bkz. Ek VI/8 ve Resim VI/8.

³⁴ BOA, *Bâb-ı Âli Evrâk Odası (BEO)*, 28/2047. Bkz. Ek VIII/1,2 ve Resim VIII/1,2.

³⁵ BOA, *DH.MKT.*, 1975/80. Bkz. Ek IX ve Resim IX.

yöntem ile elde edilmiş çiçek aşısının bir üretim merkezi olmak bakımından Telkikhâne-i Şâhâne'nin kuruluşu şüphesiz Dr. Hüseyin Remzi Bey'in çabaları sonucudur. Kendisi, 24 Ocak 1891 tarihli ve 8 Nisan 1892 tarihli layihalarında da belirttiği üzere, çiçek aşısının Avrupa'daki serüvenini ve son gelişmelerini yakından takip etmektedir. Konunun önemine yetkililerin dikkatini çekmek ve konuya son derece vakıf olduğunu göstermek bakımından Avrupa'daki aşı çalışmalarının seyrini bildirmektedir. Buna göre, insandan insana aşılamanın mahzurlarını anlayan ve inekten çiçek aşısı üretimine geçen Avrupa'da bu yöntemle çalışan ilk özel aşıevi Dr. Ernest Chambon'un 1866'da tesis ettiği aşıevidir ve 1870 yılına kadar da bu işi Paris'te tek başına sürdürmüştür. Aşı İdâresi de Dr. Chambon'un laboratuvarından çok kez çiçek aşısı getirtmiştir. Daha sonra Paris Tıp Fakültesi bünyesinde 1889 yılında bir aşıevi açılmış ve hazırlanan aşı kalemleri ihtiyaç duyulan yerlere gönderilmiştir.³⁶ Paris'e 1886 yılında kuduz aşısını öğrenmek üzere giden, Pasteur Enstitüsü'nde araştırmalar yapan, orada bulunduğu sırada ayrıca "La Société Asiatique" adlı Doğu kültürünü araştıran cemiyete üye kabul edilen ve nihayet Pariste iken tıp zoolojisi ve parazitoloji alanında da gelişmeleri izleyen³⁷ Dr. Hüseyin Remzi Bey'in bu bilim merkeziyle kurduğu ilişki hayatının sonuna kadar devam etmiş ve onu takip ettiği yenilikleri ülkemizde de tesis etmeye zorlamıştır.

Önceki çalışmalarda Telkikhâne-i Şâhâne'nin kuruluş tarihi olarak 1888³⁸, 1890³⁹, 23 Temmuz 1892⁴⁰, 27 Temmuz 1892⁴¹ ve Ağustos 1892⁴² tarihlerinin verildiği görülmektedir. Bu sayılanlar içerisinde 27 Temmuz 1892 tarihi, bir dönem Telkikhâne-i Şâhâne'nin müdürlüğünü de yapan Dr. Rifat Hüsameddin Bey tarafından nakledilmekle, üzerinde durulmaya değerdir. Dr. Rifat Hüsameddin Bey'in bildirdiğine göre, Dr. Hüseyin Remzi Bey bu tarihte bir layiha vermiş ve bunun üzerine Telkikhâne'nin açılışı konusunda padişah iradesi çıkmıştır.⁴³ Anlaşılan o ki, bu tarihi Telkikhâne'nin kuruluşu olarak

³⁶ BOA, *İ.MMS.*, 131/5618-5; BOA, *ŞD.*, 2568/3-7.

³⁷ Unat, *Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, s.22-24.

³⁸ Ergin, a.g.e., s.66.

³⁹ Ünver, a.g.e., s.13.

⁴⁰ Yıldırım, a.g.m., s.1320-1138.

⁴¹ Rifat Hüsameddin, *Telkikhâne-i Şâhâne'nin Bin Üç Yüz Yirmi ve Yirmi Bir Senelerine Mahsus İstatistik Risâlesidir*, Dersaâdet R.1322, s.5; Unat, *Bakteriyoloji ve Viroloji*, s.17; Unat, *Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, s.23; Yıldırım, a.g.e., s.75.

⁴² Besim Ömer, a.g.e., s.111-112.

⁴³ Rifat Hüsameddin, a.g.e., s.5

kabul edenler de buradan nakletmişlerdir. Bununla birlikte, tespit edilebilen arşiv belgelerine göre Dr. Hüseyin Remzi Bey'in Telkikhâne'nin kuruluşu hakkında verdiği layiha ve takrirlerin tarihleri 18 Ocak 1891, 24 Ocak 1891 ve 8 Nisan 1892 tarihleridir.⁴⁴ Ayrıca, ülkemizde de Avrupa'da olduğu gibi inekten çiçek aşısı üreten bir telkikhânenin kuruluşunu tasdik eden padişah iradesinin tarihi 25 Nisan 1891⁴⁵, telkikhâne inşaatı tamamlanıncaya kadar geçici olarak Tufeylât-ı Hayvâniye Ameliyâthânesi'nin bir köşesinde aşı üretimine başlanmasını onaylayan padişah iradesinin tarihi ise 28 Haziran 1892'dir.⁴⁶ Aşı üretimine hemen başlanmasının Tıbbiye Nezâreti'ne bildirilmesinin tarihi ise 22 Temmuz 1892 tarihidir.⁴⁷ Bu bilgiler ışığında Telkikhâne-i Şâhâne'nin kuruluş tarihi olarak, şayet padişah iradeleri dikkate alınacaksa 25 Nisan 1891 veya 28 Haziran 1892 tarihlerini, aşı üretimine başlanmasının ilgililere duyurulma tarihi dikkate alınacak ise de 22 Temmuz 1892 tarihini kabul etmek uygun olacaktır.

---

⁴⁴ Hüseyin Remzi, a.g.e., s.3-9; BOA, ŞD., 2568/3-7; BOA, İ.MMS., 131/5618-5.

⁴⁵ BOA, ŞD. 2587/17-1.

⁴⁶ BOA, İ.MMS., 131-5618-8; BOA, BEO., 28/2047-2.

⁴⁷ BOA, DH.MKT., 1975/80.

KAYNAKÇA**I. Arşiv Kaynakları**

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Âli Evrâk Odası 28/2047.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade Meclis-i Mahsûs 131/5618.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektûbi Kalemi 1818/65.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektûbi Kalemi 1975/80.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektûbi Kalemi 1830/29.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektûbi Kalemi 1844/115.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükelâ 69/33.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şûrâ-yı Devlet 2587/17
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şûrâ-yı Devlet 2568/3.

II. Araştırma ve İncelemeler

- Besim Ömer, *Nevsâl-i Âfiyet*, İstanbul 1315.
Ergin, O., *İstanbul Tıp Mektepleri, Enstitüleri ve Cemiyetleri*, İstanbul 1940, s.65-66.
Eroğlu, H.- Dinç, G.- Şimşek, F., “Osmanlı İmparatorluğunda Telkîh-i Cüderî (Çiçek Aşısı)”, *Milli Folklor*, Sayı 101, 2014, s.193-208.
Hüseyin Remzi, *Telkîh-i Hayvânî Usûl-i Amelisi*, Karabet Matbaası, İstanbul 1308.
Karacaoğlu, E., “Doktor Hüseyin Remzi Bey (Ö.1896), Hayatı, Eserleri ve Bilimsel Bir Diyalogu”, *Lokman Hekim Journal*, Cilt 5, Sayı 2, 2015, s.69-83.
Rifat Hüsameddin, *Telkîhâne-i Şâhâne'nin Bin Üç Yüz Yirmi ve Yirmi Bir Senelerine Mahsûs İstatistik Risâlesidir*, Dersâadet R.1322.
Unat, E.K., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakteriyoloji ve Viroloji*, İstanbul 1970.
Unat, E.K., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, İstanbul 1970.
Unat, E.K., “Osmanlı İmparatorluğu'nda Mikrobiyoloji Tarihçesi Üzerine Bir Deneme”, *Mikrobiyoloji Bülteni*, Cilt 4, Sayı 3, 1970, s.159-175.
Ünver, A. S., *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948.
Yıldırım, N., *A History of Healthcare*, Çev. İnanç Özekmekçi, Çev. Ed. Reiner Brömer, İstanbul 2010.
Yıldırım, N., “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Koruyucu Sağlık Uygulamaları”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 5, İstanbul 1985, s. 1320-1338.

EKLER**Ek I: BOA, Şûrâ-yı Devlet, 2568/3 Transkripsiyonlu Metin**

1) (Bkz. Resim I/1)

Bâb-ı Âli Dâ'ire-i Umûr-ı Dâhiliye Mektûbî Kalemî

°Aded 8

Huzûr-ı °Âli-i Hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma°rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Memâlik-i mahrûse-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî °ameliyâtı icrâsiyçün görülen lüzûm üzerine küllî masârif ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte olan aşî mâyesiyle memlû tüpler sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i pâdişâhîde buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsı hakkında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne aşî enspektörü tarafından verilen lâyiha ile sarfi iktizâ eden masârif pusulasının irsâliyle ba°zı ifâdeyi hâvî Tıbbiye Nezâreti'nden vârid olan tezkire leffen takdîm kılınmış ve bunun için ihtiyâr olunacak masârif mikdârı bir def'aya mahsûs olunarak altı bin kırk kuruşla beher mâh dahi bin dört yüz elli kuruş derecesinde olup bunların tamâmen ve muntazamân belediye vâridâtından tesviye olunacağı şehremîni °atûfetlü beyefendi hazretleri tarafından dahi şifâhen beyân olunmuş olmağla ve nezâret-i müşârü'n-ileyhin tezkiresinde dahi ifâde ve izbâr kılındığı üzere aşî mâyelerinin buraca tedârik ve istihzârı sıhhaten muhassenât-ı külliyeyi mûcib olarak böyle bir emr-i mühim için cüz'î olan böyle bir masrafın lüzûm-ı tesviyesi derkâr bulunmağla ifâ-yı muktezâsına müsâ°ade-i celîle-i hazret-i vekâlet-penâhîleri şâyân buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Şa°bân 308 ve fi 2 Mart 307 [14 Mart 1891 Cumartesi]

Nâzır-ı Umûr-ı Dâhiliye Münîr

5) (Bkz. Resim I/2)

Nezâret-i Mekteb-i Tıbbiye-i °Askeriye ve Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye

°Aded 81

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Memâlik-i mahrûse-i şâhâne ahâlisine telkîh-i cüderî °ameliyâtı icrâsiyçün lüzûm görölüp küllî masraf ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte olan aşı mâyesiyle memlû tüpler sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i pâdişâhîde buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsına dâ'ir aşı enspektörü mîralây °izzetlû Hüseyin Remzi Bey'in Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i °Umûmiye'ye i'tâ eylediği lâyiha ile masârifât-ı sâ'ireyi hâvî pusula zıkr olunan telkîhhâne resmi ile berâber himmet ve fâ'idesine mebnî lütfen manzûr-ı °âlî-i fahîmâneleri buyurulmak üzere leffen takdîm kılınmıştır. Mezkûr lâyihadan müstebân buyurulacağı vechile telkîhhânenin pek çok fevâ'id ve muhassenâtı olacağı gibi ez-an-cümle nezâret-i çâkerînin Avrupa'dan aşı celbine mecbûr olmaması için böyle bir mü'essesâtı bulunması elzem olup sâ'ir düvel-i mütemeddinede bulunduğu gibi bizde de aşı yetiştirecek mahalle mâlik olmadığımız takdîrce ahâlinin fenâ ve tehlikeli aşular ile aşılmasına ma'ruz bırakmak olacağı husûslarında nazar-ı dikkat-i devletlerini celb ve mezkûr telkîhhâne için vukûc bulacak masârifât-ı şehriyenin dahi muntazamân tesviyesiyle telkîhhâne inşâsı husûsunun makam-ı sâmi-i Ser°askerî'ye veyâhûd Şehremânet-i °aliyyesine emr u iş°âr buyurulması Meclis-i mezkûrdan bâ-karârname ifâde kılınmış ve ifâ-yı muktezâsı vâbeste-i re'y ve irâde-i °aliyye-i dâver-i ekremîleri bulunmuştur. Her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 2 Receb 308 ve fî 30 Kânûn-ı Sâni 306 [11 Şubat 1891 Çarşamba]

Tıbbiye Nâzırı Sâ'ib

7 ve 8) (Bkz. Resim I/3 ve Resim I/4)

Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne Nezâret-i °Aliyyesine

°Arz ve beyândan müstağnî olduğu vechile insâna °arız olan çiçek °illet-i müdhişesinin te'sirât-ı vahîmesinden tahaffuz için müttehiz olan aşılınmak usûl-i müstahsini nizâm-ı mahsûs ile bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî memâlik-i mahrûsa-i şâhânedede ta°mîm kılındığından bunun için nezâret-i °aliyye-i Tıbbiye'de te'sîs buyurulmuş olan Aşı İdâresi şimdiye kadar vilâyât-ı şâhânenin her cihetinden talep olundukça aşı kalemleri ve tüp ve camlar ile aşı mâyesi irsâline gayret etmekte ve sâye-i şâhânedede muvazzaf ve ma°aşlı olan aşı me'mûrlarının buldukları mahallerde dâ'imâ telkîh-i cüderî icrâsına sa°y etmekte oldukları, aşıladıkları eşhâsa vermekte buldukları aşı şehâdet-nâmelerinin nezâret-i °aliyyelerine takdîm edilmekte bulunan koçanlarıyla ma°lûm, ve bunlar Aşı İdâresi'nde mahfûz bulunmağla, her bir

aşıcının ne kadar efrâd aşlamış olduğu da onların mütâla^{ca}sından münfehim olmaktadır.

Hattâ aşî me'mûrlarımız aşladıkları eşhâstan münâsib gördükleri zevâtın aşısından aşî almak ve kalem doldurmak ile, ellerindeki aşîları çoğaltmağa devâm eylemekte ve eğer mâyeleri kalmaz ise derhâl mahall-i hükûmetine mürâca^{at} ederek dolu kalem veyâhûd tûp ile inek aşîsı mâyesi talep etmektedirler.

İşte nezâret-i ^{ca}aliyelerinin Cem^{ci}yet-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye ve bâ-husûs a^{ca}zâsından birisi olup aşî enspektörlüğü ile 1298 senesinden beri müftehir bulunan bu ^{ca}âciz bendelerine ihâle etmiş olduğu hidmet-i mezkûre nizâm-ı mahsûsuna tevfikân evâmîr-i ^{ca}aliyye-i nezâret-penâhîleri mücebince, hattâ lüzûm görüldükçe aşî me'mûrları ta^{ca}yîn etmek ve kalem almak ve Avrupa'nın en meşhûr ve mu^{ca}teber aşîhânelerinden inek aşîsı mâyesi mübâya^{ca}a eylemek gibi ihtiyâcât-ı mübremeyi Cem^{ci}yet-i mezkûreye bildirerek kemâl-i dikkatle icrâ eylemektedir.

Şu vazîfe-i nazîfe ile müftehir bulunan ^{ca}âcizleri bi'l-tabî^{ca} Avrupaca aşî mes'elesi hakkında cârî olan vukû^{ca}ât ve müşâhedât-ı fenniyye vukûfda kesb-i ihtisâs etmekle bugün aşînın ne derecelere kadar kesb-i ehemmiyet eylediğini ve memâlik-i mütemeddinenin hepsinde ve bâ-husûs Fransa'da dârü'l-fünûn tıbbiyelerinin her birinde bu mes'eleyi nasıl ta^{ca}mîk ile terakkiyât ve istikmâline çalışarak nerelere kadar vâsıl olmuş olduklarını tetebbu^{ca}ât-ı mütevâliye ile öğrendim.

İnek aşîsı ile insânı telkîh ederek bunda hâsıl eyledikleri aşî mâyesini onun kolundan alıp kalem doldurmak işinden ^{ca}ibâret olan "telkîh-i cüderî-i bakarîden telkîh-i cüderî-i beşerî" hâsıl etmek ka^{ca}ide-i mer^{ca}iyye-i kadîmesini Paris Encümen-i Dânişmendânı mehâzîr-i vâkı^{ca}asına mebnî tamâmen redd eylemekte bulunmuş ve binâ-berîn herkesi inek aşîsının tâzesiyle telkîh etmeği tasvîb eylemiştir. Ve hattâ dârü'l-fünûn olan her bir mahallde birer husûsî ve resmî telkîhhâne küşâd ile ehemmiyet-i mes'eleye göre ikdâm olunmakta olduğu aşî hakkında yazılmış olan kitâblarda sûret-i mufassalada beyân ve fûnûn-ı cerâ'id-i husûsiyelerinde dahi mükemmelen bahs ve ityân edilmekte ve mütâla^{ca}âtından anlaşılmalıdır ki: Paris'te Encümen-i Dânişmendân-ı Tıb 1866 sene-i milâdiyesinden beri orada bulunan Mösyö Şambon'un⁴⁸ husûsî olan cüderî-i bakarî ^{ca}ameliyâthânesine mürâca^{ca}at ve hattâ

⁴⁸ Ernest Chambon (1836-1910), Fransız hekim.

1887 ve 88 senelerinde her perşembe günü mûmâ-ileyhden birer aşılı buzağı talep ederek bundan ta'cûm ve aşılama umûruna mu'âvenet usûlüne devâm eylemekte iken 88 senesi Teşrîn-i Sâni'sinde gördükleri lüzûm-ı kat'î üzerine Fransa'da hıfzû's-sıhhat-i 'umûmiyeye nezâret etmekte bulunan Dâhiliye Nezâreti'ne Doktor Hiroyo'nun raportu ile melfûfen takdîm edilmiş olan akademi takrîri üzerine Dârü'l-funûn-ı Tıbbiye ve Encümen-i Dânişmendân-ı Tıbb'ın idâresinde olarak sûret-i resmiye bir telkîhhâne nezâret-i mezkûre cânibinden te'mîn kılınmış ve artık husûsî olan telkîh-i cüderî 'ameliyâthânelerine mürâca'attan istiğnâ edilmiş ve telkîhhâne-i resmiye-i mezbûreye mürâca'at edenleri meccânen telkîh etmek ve etıbbâya lüzûmu olan aşı mâyesini i'tâ ederek herkesi inek aşısı ile aşılama ve hattâ mutlaka telkîh-i cüderî-i beşerî isteyenlere de mü'temen olarak o yolda da edinmiş buldukları kalemleri vermek gibi hizmet-i girân-kıymete başlamışlardır.

Keyfiyetin kesb ü muvâsalat ettiği şu hâli çâkerleri 'arz ve beyâna hâzırılmakta iken aşı mâdde-i ehemminin bugünkü sûret-i cereyânının kaleme alınmasıyla sâye-i merâhim-vâye-i hazret-i pâdişâhîde Dârü'l-funûn-ı Tıbbiye olan mektebimizde Aşı İdâresi tarafından inek aşısı mâyesinin istihsâl ve tehyi'esi ve mürâca'at edeceklerin külli yevmin telkîh kılınması için lüzûmu olan vesâ'it ve mahallin beyân edilmesi, zât-ı 'âlî-i nezâret-penâhîlerinden Meclis-i Sıhhiye-i 'Umûmiye ve Tıbbiye-i Mülkiye'de şifâhen çâkerlerine emr olunmuş ve binâ'en-'aleyh tersîm edilen bir kıt'a resmi mücebince münâsib bir telkîhhâne barakasının mektebimizin Botanik Bahçesi'nin bir köşesinde te'sîs edilmesi lüzûmunun 'arzına ve onun inşâsından sonra icrâ edilecek aşı masârif-i esâsiye ve dâ'ime ve müteferrikasının mikdârını mübeyyin olan defterinin matviyyen takdîmine müsâra'at kılınmıştır.

Bi-hüsnu'l-kerîm itmâmıyla işe mübâşeret de bu telkîhhânedeki buzağıdan müstahsal tâze aşı fiskelerinin hâlis suyuyla insâna aşılama fâ'ide-i 'azîmesiyçün lâzım olduğu gibi, bir de Fransa'nın 1886 senesinden beri kabûl ve i'ân edilmiş olan aşı nizâm-nâmesinin üçüncü maddesinde "zükûr ve inâs herkes yirmi bir yaşından akdem tekrâr aşılamağa mecbûr tutulur." denilmiş olmasıyla aşının iki def'asına herkes mecbûr olunca, Cenâb-ı Hak 'ömr ü şevket ve şâhânelerini müzdâd buyursun sâye-i mekarim-pirâye-i mülûkânede çoktan beri mer'î bulunan aşı nizâm-nâme-i hümâyûnuyla "büyük küçük bütün teb'a-i şâhânenin aşılamağa" mecbûriyeti ve silk-i celîl-i askerî ile kâffe-i mekâtib-i 'Osmâniye'ye duhûl edenlerin kemâl-i dikkat ile tefîş altında bulundurulması ve'l-hâsıl gerek vilâyât-ı şâhâne ve gerekse merkez-i hilâfet

ve saltanatın her bir köşesinde Umûr-ı Tıbbiye Nezâret-i ʿaliyyesi vesâtatı ve husûsî aşî meʿmûrları ve etebbâ maʿrifetleriyle meccânen ve mütevâliyen aşî icrâsı usûlüyle, merʿî bulunan emr-i tahaffuzun da her husûs için zamân-ı terakkî bulunan şu ʿasr-ı hümâyûnda bizde de ikmâliyle mükerrer telkîh kaʿide-i mühimmesinin ittihâzı, ve bu tekerrür de aşî mâyesinin maʿcûnları ve suyunun müstahliblerinin münâsib olmadığından başka çiçek ʿilleti teʿsîrâtından da muhâfaza edemediğinden bu husûs için ʿâdetâ elzem bulunduğu rehîn-i ʿilm-i ʿâlî-i nezâret-penâhîleri buyurulduktan artık Parisʼteki husûsî ʿameliyâthânelerden mâdde-i mülakkaha celbimizden ve bunun az vakitte tagayyür etmesi ve vücûdda baʿzı ʿavâriz-ı vahîmeye sebep olması misillü mahzûrlardan istihlâs etmek ve gelecekleri aşılama husûsu muʿtenâsiyçün mezkûr olan telkîhhânenin teʿsîsine vesâtat-ı ʿaliyye-i nezâret-penâhîlerinin ibzâlî istirhâm, ve muvaffakiyet husûlünde oraya mürâcaʿat edecekler için iktizâ edecek muʿâmelât-ı dâhiliyeyi müşʿir olacak beyânâmesi dahi hâzır olmağla der-dest-i takdîm bulunduğu ʿarz olunur ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehüʼl-emrindir.

Fî 12 Kânûn-ı Sâni 306 [24 Ocak 1891 Cumartesi]

Cemʿiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye Aʿzâsından

Aşî Enspektörü Doktor Mîralây

Hüseyin Remzi

Ek II: BOA, Dâhiliye Mektûbî Kalemi, 1818/65 Transkripsiyonlu Metin (Bkz. Resim II)

2 Mart 307 / 3 Şaʿbân 308 [14 Mart 1891 Cumartesi]

Huzûr-ı ʿÂlî-i Hazret-i Sadâret-penâhîye

Memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî ʿameliyâtı icrâsiyçün görülen lüzûm üzerine küllî masârif ihtiyârıyla Avrupaʼdan getirilmekte olan aşî mâyesiyle memlû tüpler sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i pâdişâhîde buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsı hakkında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne aşî enspektörü tarafından verilen lâyiha ile sarfi iktizâ eden masârif pusulasının irsâliyle baʿzı ifâdeyi hâvî Tıbbiye Nezâretiʼnden vârid olan tezkire leffen takdîm kılınmış bir defʿaya mahsûs olarak altı bin kırk kuruşla be-her mâh dahi bin dört yüz elli kuruş derecesinde olup bunların tamâmen ve muntazaman tesviye olunacağı Şehremîni ʿatûfetlü beyefendi hazretleri tarafından dahi şifâhen beyân edilmiş olmağla ve nezâret-

i müşârû'n-ileyhânın tezkiresinde dahi ifâde ve izbâr kılındığı üzere aşî mâyelerinin buraca tedârik ve istihzârı sıhhaten muhassenât-ı külliye-yi mûcib olarak böyle bir emr-i mühim için zarûrî olan böyle bir masrafın lüzûm-ı tesviyesi derkâr bulunmağla ifâ-yı muktezâsına müsâ^âade-i celîle-i hazret-i vekâlet-penâhîleri şâyân buyurulmak bâbında.

Ek III: BOA, Dâhiliye Mektûbî Kalemi. 1830/29 Transkripsiyonlu Metin (Bkz. Resim III)

16 Ramazân 308 / 13 Nisan 307 [25 Nisan 1891 Cumartesi]

Şehremânet-i Celîle ve Tıbbiye Nezâret-i Behiyyesine

Memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî ^âameliyâtı icrâsiyçün masârif-i külliye ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte olan aşî mâyesiyle memlû tüpler buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsı câlib-i fevâ'id ve muhassenât olacağından bunun için bir def^âaya mahsûs olmak üzere sarfî icâbeden altı bin kırk kuruşla şehri bin dört yüz elli kuruşun vâridât-ı belediyeden tesviyesi husûsuna Şûrâ-yı Devlet karârıyla bi'l-istîzân-ı irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârî şeref-müte^âallik buyurularak Tıbbiye Nezâret-i behiyyesine ma^âlûmât verilmiş olmağla nezâret-i behiyyelerince, emânet-i celîlelerince ifâ-yı muktezâsına himmet buyurulması bâbında.

Ek IV: BOA, Dâhiliye Mektûbî Kalemi, 1844/115 Transkripsiyonlu Metin

1) (Bkz. Resim IV/1) 20 Zilka^âade 308 / 15 Haziran 307 [27 Haziran 1891 Cumartesi]

Şehremânet-i Celîlesine

İşbu cevâb-ı âlî-i asâfâneleri mütâla^âa-güzâr-ı âcizî oldu. Mezkûr telkîhhâne inşâsiyçün sarfî lâzım gelen meblağla şehri vukû^â gelecek masârifin vâridât-ı belediyeden tesviye olunacağı taraf-ı devletlerinden şifâhen ifâde buyurulduğu ol bâbdaki Şûrâ-yı Devlet karârını mutazammın mazbatada muharrer olarak irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî dahi ol merkezde şeref-müte^âallik buyurulmuş olmağla ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümâyûn icrâ-yı icâbına himem-i âliyye-i dâverîleri derkâr buyurulmak bâbında.

2) (Bkz. Resim IV/2)

Medlûl-i emr u iş'âr-ı 'âlî-i dâverîleri müdrîk-ârâ-yı 'âcizânem oldu. Dersa'âdet ahâlîsi etfâline icrâ olunacak telkîh-i cüderî 'ameliyâtı için Mekteb-i Tıbbiye mu'âyenehânesiyle mevâki'-i muhtelif nöbet eczâhânelerinde elyevm istihdâm olunan etıbbâ ve aşıcı ve cerrâhları ma'rifetiyle hastahâne nisbetinde icrâ-yı 'ameliyât olunmakta ve bunların muhassasât-ı seneviyeleri olarak Şhremâneti muvâzenesi dâhilinde seksen dokuz bin kûsûr kuruş tesviye ve îfa kılınmakta olduğu ve inşâsı der-dest olan telkîhhânedeki hâsıl olacak istifâdenin memâlik-i mahrûse-i şâhânenin her cihetine şumûlû derkâr bulunduğu hâlde sarfiyât-ı mezkûrenin dahi hasren Şhremâneti'ne tahmîli muvâfik-ı hakikat olamayacağı gibi beyân buyurulan bin dört yüz elli kuruş masârif-i dâ'ime-i şehriye ile berâber bir def'aya mahsûs olarak altı bin kûsûr kuruş telkîhhânenin bu hesâbına dâhil olmayan masârif-i inşâ'iyesi dahi inzimâm edince bunun tesviyesi nezd-i 'âlî-i azîme-i fahîmânelerinde vâreste-i 'arz ve îzâh olan müzâyaka-i mâliyyeye karşı hakikaten Emânet muvâzenesinin dâ'ire-i tahammülünü tecâvüz eyleyeceğine ve aşî kalemleri istihzârı masrafına mukabil taşra devâ'ir-i belediyesinde tahsîsât-ı kâfiye olduğu tahkikat-ı vâki'adan anlaşılıp telkîhhânenin inşâsı hâlinde ise tahsîsât-ı mezkûre aşî kalemleri celbinden husûlû tabî'î olan istiğnâsına mebnî? mezkûr telkîhhâne masrafına karşılık ittihâz olunmak muvâfik-ı îcâb ve maslahat olacağına mebnî masârif-i mezkûrenin sâlifü'l-'arz tahsîsâtından tesviye-i îfâsına müsâ'ade buyurulması husûsunun cevâben 'arz ve izbârı bi'l-havâle Muhâsebe-i Emânet'ten ifâde kılınmağla icrâ-yı iktizâsına müsâ'ade-i celîle-i efhamîlerinin sezâvâr buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 22 Şevval 308 ve fî 19 Mayıs 307 [31 Mayıs 1891 Pazar]

Şhremîni Rıdvân

EK V: BOA, Şûrâ-yı Devlet, 2587/17 Transkripsiyonlu Metin

1) (Bkz. Resim V/1)

Nezâret-i Mekteb-i Tıbbiye-i 'Askeriye ve Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye

'Aded 53

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Memâlik-i mahrûse-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî 'ameliyâtı icrâsiyçün lüzûm görülüp küllî masraf ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte

olan aşî mâyesiyle memlû tüpler sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i pâdişâhîde buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsına dâ'ir Aşî Enspektörlüğü tarafından Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i 'Umûmiye'ye i'câ olunan lâyiha ve merbûtu pusula ile telkîhhâne resmi 30 Kânûn-ı Sâni 306 târihli tezkire-i çâkerî ile 'arz ve takdîm kılınmıştı. Ol bâbda mezkûr telkîhhânenin inşâsı ve sâ'iresi hakkında şeref-sudûr ve sünûh buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı tâcidârî 13 Nisan 307 târihli ve yirmi dokuz numarolu tezkire-i 'aliyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri ile emr u tebliğ buyurulmuş ise de akdemce Paris'ten celb olunan aşî mâyeleri tüpleri sarf olduğundan ve telkîhhâne inşâsıyla aşî istihsâline başlamak tabî'i ise de mezkûr telkîhhâne inşâ olununcaya kadar aşî mâyesini Avrupa'dan celb etmekten ise şimdilik Tufeylât-ı Hayvâniye 'Ameliyâthânesi'nde⁴⁹ bulunan buzâğı ahûrunda beslemek ve 'ameliyât-ı telkîhiyeyi icrâ ederek kovpoks⁵⁰ hâsıl etmek üzere Aşî İdâresi hâzır olduğundan masârif-i şehriyesi olan bin dört yüz elli kuruluş ile buzâğı mübâyâ'ası ve malzeme-i sâ'iresi akçesinin nezâret-i çâkerîye irsâliyle bir ân evvel işe başlamağa hâzır olduğuna dâ'ir aşî enspektörü Mîralây 'izzetlü Hüseyin Remzî Bey tarafından verilen varaka Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye'ye lede'l-havâle işbu tedbîr Paris'ten aşî getirtmeğe müreccah ve insân aşısı ile aşılınmak husûsuna da fî'l-yevminâ-hazâ erbâbı i'cîrâ etmekte olduğundan lûtfen elzem olan mezkûr telkîhhânenin te'sîs ve idâre-i muntazaması için meblağ-ı mukteziyenin nezâret-i çâkerîye i'câsı zımnında lâzım gelenlere evâmîr-i celîle-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri bî-dirîğ buyurulması meclis-i mezkûr karârıyla 'arz ve ricâsına ictisâr olunmuştur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 5 Cemâdiye'l-evvel 309 ve fî 25 Teşrîn-i Sâni 307 [7 Aralık 1891 Pazartesi]

Tıbbiye Nâzırı Sâ'ib

5) (Bkz. Resim V/2)

Nezâret-i Celîle-i Dâhiliye

Muhâsebe Kalemi Te'diyât Şu'besi

'Aded 2205

⁴⁹ Parazitoloji Laboratuvarı

⁵⁰ Cowpox

Mezkûr tezkirede muharrer buzâğı bahâsı kaç kuruştan ʿibâret ve bununla berâber masârif-i şehriye denilen bin dört yüz elli kuruş için Tıbbiye Nezâreti muvâzenesinde karşılık var mıdır keyfiyeti evvel-emirde nezâret-i mezkûrede muhâsebe me'mûrluğu cânibinden beyân olunmak icâb eder. Fî 25 Kânûn-ı Evvel 307 [6 Ocak 1892 Çarşamba]

Numero 61

Zikr olunan buzâğı bahâsının kaç kuruştan ʿibâret olduğu Aşı Serenspektörlüğü'nden lede'l-su'al buzâğı bahâ ve sâ'iresi şehri beş yüz elli kuruş mikdârı olup şu hâlde masârif-i şehriyesi olan bin dört yüz elli kuruş ile berâber şehri iki bin kuruş sarfi lüzûmu beyân edilmiş ise de Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nezâreti muvâzenesinde meblağ-ı mezbûrun bir gûnâ karşılığı olmayıp ancak şimdiye kadar aşılana meccânen itâ edilmekte olan aşı şehâdetnâmelerine bundan böyle birer kuruş resm vaz' edilir ise bundan hâsıl olacak mebâliğ masârif-i mezkûreye kifâyet edip karşılık olabileceği ʿarz olunur. Fî 26 Kânûn-ı Evvel 307 [7 Ocak 1892 Perşembe]

Yeniden vâridât ihdâs ve istihsâli Şûrâ-yı Devlet karâr ve tasdîkiyle irâde-i seniyyenin şeref-sünûhuna mütevakkıf olmasına ve işbu tezkire üzerine yazılan der-kenâr ve melfûf tezkire me'allerine nazaran icâbının li-ecli'l-tezekkür Şûrâ-yı mezkûra havâle buyurulması bâbında fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 30 Kânûn-ı Evvel 307 [11 Ocak 1892 Pazartesi]

Ek VI: BOA, İrâde Meclis-i Mahsûs, 131/5618 Transkripsiyonlu Metin

1) (Bkz. Resim VI/1)

Bâb-ı Âlî

Meclis-i Mahsûs

Memâlik-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî ʿameliyâtı icrâsı için masârif-i külliye ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte olan aşı mâyesiyle memlû tüpler buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsı hakkında şeref-sünûh ve sudûr buyurulan irâde-i seniyye hükm-i ʿâlîsine tevfikân bu bâbda iktizâ eden masârif ve teferruʿât-ı maslahata dâ'ir Tıbbiye Nezâreti'nden gönderilen müzekkere üzerine Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi'nden kaleme alınan mazbata ve bu husûsa dâ'ir sebk eden işʿara cevâben taraf-ı Serʿaskerî'den

meb'ûs tezkire birleştirilerek takımıyla miyâne-i bendegânemizde kırâ'at ve mütâla'ca olundu. Mezkûr mazbata me'alinden müstebân olduğu vechile zikr olunan aşî mâyesinin ber-mûceb-i emr u fermân-ı hümâyûn-ı mülûkâne buraca istihzârı için sarfına Tıbbiye Nezâreti'nden lüzûm gösterilen şehri iki bin kuruşun beş yüz kuruşu be-her ay mübâya'ca olunacak dört re's buzağı esmânı ve dört yüz kuruşu bunların bir aylık me'kûlât bahâsı olup bundan ba'de'l-°ameliyât fûrûhtu iktizâ eden mezkûr buzağuların esmânının tenzil edileceği ve telkîh °ameliyâthânesinde istihdâm olunacak müstahzıra beş yüz ve mukayyide üç yüz ve iki nefer hademeye de dört yüz kuruş ki cem'an bin iki yüz kuruş ma'âş ve yüz elli kuruş masârif-i müteferrika ve kırtâsi bahâsı ve yüz kuruş da mübâya'asına lüzûm görülen tûp ve edevât esmânı bulunduğu ve buraca bir telkîhhâne inşâ edilinceye kadar istihzârı îcâb eden aşî mâyesinin şimdilik Tufeylât-ı Hayvâniye °Ameliyâthânesi'nin münâsib bir mahallinde tedârik edileceği anlaşıldığından zikr olunan şehri iki bin kuruş ma'âş ve masârifin Tıbbiye-i Mülkiye Nezâreti'nin sene-i hâzıra muvâzenesine idhâlen tesviyesi beyân ve sâlifü'l-zikr mâyenin buraca tedârik ve istihsâli fevâ'îdi müstelzem olacağı aşî enspektörü tarafından bâ-takrîr ifâde edildiği dahi tezkire-i Ser'askeri'de dermiyân kılınmış olduğuna ve eğerçi buraca komisyonunca masârif-i mezkûreye karşılık olmak üzere aşî şehâdetnâmelerinden birer kuruş ahzı tezekkür olunmuş ise de bu yolda akçe istihsâli ahvâl-i ahâli ile mütenâsib olmadığı gibi bu bâbda şehri ihtiyârına lüzûm gösterilen iki bin kuruş masraf dahi şâyân-ı istiksâr görünmediğine binâ'en sâye-i muvaffakiyet-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde ileride îcâbi vechile bir telkîhhâne inşâ edilinceye kadar şimdilik iktizâ eden aşî mâyesinin ber-mûceb-i iş'âr Tufeylât-ı Hayvâniye °Ameliyâthânesi'nin münâsib bir cihetinde istihzârı ve masârif-i mezkûrenin dahi Tıbbiye-i Mülkiye'nin sene-i hâzıra bûdcesine zamîmeten tesviyesi bâ-tezekkür mezkûr mazbata ve tezkire takımıyla °arz ve takdîm kılınmış ise de ol bâbda ve katıbe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Zilhicce 309 ve fî 14 Haziran 308 [27 Haziran 1892 Pazartesi]

[İmzâlar]

2) (Bkz. Resim VI/2)

Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi

°Aded 2339

Tıbbiye Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne meb'ûs 5 Cemâdiye'l-evvel 309 târîhli tezkire ile Dâhiliye Muhâsbesi'nin Tıbbiye-i Mülkiye Muhâsbesi'nden müzeyyel müzekkeresi Şûrâ-yı Devlete i'tâ olunmağla Dâhiliye Dâ'iresi'nde kırâ'at olundu.

Tezkire me'alinde memâlik-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî 'ameliyâtı için masârif-i külliye ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte olan aşî mâyesiyle memlû tüpler buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsı muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhîden bulunmuş ise de mukaddemâ Paris'ten celb olunan aşî mâyeleri tüpleri sarf olunduğundan ve mezkûr telkîhhâne inşâ olununcaya kadar aşî mâyesini Avrupa'dan celb etmekten ise şimdilik Tufeylât-ı Hayvâniye 'Ameliyâthânesi'nde bulunan buzağî ahûrunda beslemek ve 'ameliyât-ı telkîhiyeyi icrâ ederek kovpoks hâsıl eylemek üzere Aşî İdâresi hâzır bulunduğundan masârif-i şehriyesi olan bin dört yüz elli kuruşla buzağî mübâya'ası ve malzeme-i sâ'iresi akçesinin sarfı Paris'ten aşî getirtmeğe müreccah ve insân aşısı ile aşılanmak husûsuna erbâbı mu'teriz bulunduğu cihetle mezkûr telkîhhânenin te'sîsi için meblağ-ı mezbûrun sarfı istîzân kılınmış ve Tıbbiye-i Mülkiye Muhâsbesi'nin mezkûr zeylinde buzağî bahâ ve sâ'iresi beş yüz elli kuruş olup masârif-i mezbûre ile cem'an iki bin kuruşla bâliğ olduğu ve nezâret muvâzenesince buna karşılık olmadığından şimdiye kadar aşılananlara meccânen i'tâ edilmekte olan aşî şehâdetnâmelerine bundan böyle birer kuruş resm konulduğu hâlde hâsıl olacak mebâliğ masârif-i mezbûreye kifâyet edeceği ifâde olunmuştur.

İş'âr-ı vâkı'ada sarfına lüzûm gösterilen akçenin müfredâtına dâ'ir sarâhat-i kâfiye görülememesi hasebiyle vukû' bulan talebe mebnî dâ'ireye gönderilen Tıbbiye-i Mülkiye Muhâsebe me'mûru tarafından verilen îzâhât ile i'tâ eylediği deftere nazaran zikr olunan şehîrî iki bin kuruştan beş yüz kuruşu be-her ay mübâya'a olunacak dört re's buzağî esmânî ve dört yüz kuruş bunların bir aylık me'kûlât bahâsı olup bundan ba'de'l-'ameliyât fûrûhtu iktizâ eden mezkûr buzağîlar esmânının tenzîl edileceği ve telkîh 'ameliyâthânesinde istihdâm edilecek müstahzıra beş yüz ve mukayyide üç yüz ve iki nefer hademeye de dört yüz kuruş ki cem'an bin iki yüz kuruş ma'âş ve yüz elli kuruş masârif-i müteferrika ve kırtâs bahâsı ve yüz kuruşu da mübâya'asına lüzûm görülen tüp ve edevât esmânî bulunduğu anlaşılmış ve telkîhhâne-i mezkûr ebniyesinin ikmâl-i inşâsına değîn tedârîki iktizâ eden aşî mâyesinin buraca tedârik ve tehyi'esi yolundaki iş'âr-ı vâkı'ın tervîci muvâfık-ı maslahat bulunmuş ise de hasbî ve meccânî olarak icrâ olunan şu

emr-i hayrın kırk para ile lekelenmesi münâsib olamayacağından mârrü'l-zikr şehri iki bin kuruş ma'âş ve masârifin üç yüz sekiz senesi Tıbbiye-i Mülkiye Nezâreti muvâzenesine idhâlen sarfiyla ber-mûceb-i istîzân îfâ-yı muktezâsı zımnında Tıbbiye Nezâreti'ne me'zûniyet i'tâsının Dâhiliye Nezâreti'ne havâlesi tezekkür ve mezkûr defter leffen takdîm kılınmak emr u fermân-ı hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 12 Receb 309 ve fi 30 Kânûn-ı Sâni 307 [11 Şubat 1892 Perşembe]

[İmzâlar]

3) (Bkz. Resim VI/3)

Ma'ûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Memâlik-i şâhâne ahâlîsine icrâ edilmekte olan telkîh-i cüderî °ameliyâtı için Avrupa'dan getirilen aşî mâyesinin buraca tedârik ve istihzârı zımnında şehri sarfına lüzûm görülen iki bin kuruşun sûret-i tesviyesi hakkında cereyân eden müzâkerâtı hâvî Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi'nden tanzîm olunup taht-ı riyâset-i °âcizîde müteşekkil bûdce komisyonuna tevdi° buyurulan mazbatada meblağ-ı masârif-i mezkûrenin üç yüz sekiz senesi Tıbbiye Nezâreti bûdcesine idhâlen sarfi sûreti dermiyân olunmuş ise de bûdceye yeniden masraf tahmîli câ'iz olamayacağından mazbata-i mezkûrede hikâye olunan Tıbbiye Nezâreti'nin tezkiresinde gösterilmiş olacağı vechile aşî şehâdetnâmelerinden birer kuruş alınarak ondan tesviyesi komisyonca tezekkür olunmuş ve mazbata-i mebhûse leffen i°ade ve takdîm olunmuş olmağla her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 25 Receb 309 ve fi 12 Şubat 307 [24 Şubat 1892 Çarşamba]

Ma'ârif Nâzırı ve Bûdce Komisyonu Re'isi Zühdi

4) (Bkz. Resim VI/4)

Huzûr-ı Sâmi-i Hazret-i Ser°askerî'ye

Devletlü °Atûfetlü Efendim Hazretleri

Çiçek °illet-i müdhîşesi mazarrâtının çâre-i indifâ° ve izâlesi olan telkîh-i cüderî usûlünün mükemmelen sûret-i icrâsı şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî ahkâm-ı celîlesince Avrupa memâlik-i mütemeddinesinde olacağı gibi burada dahi aşî mâyesini buzağılardan istihzâr etmek usûlünün icrâsı zımnında bir mahall-i mahsûs meydâna gelinceye kadar Tufeylât-ı Hayvâniye °Ameliyâthânesi'nin bir köşesinde telkîh-i hayvânî ve mâdde-i

mülakkaha usûlünün mevki^c-i icrâya vaz^cı lüzûmuna ve usûl-i mebhûsun fevâ'id ve muhassenâtının derecâtına dâ'ir 'ilm-i hayvânât ve aşî enspektörü Doktor Mîralây 'izzetlü Hüseyin Remzî Bey cânibinden verilen takrîr lutfen manzûr-ı sâmi-i sipehdâr-ı e'âzımîleri buyurulmak istirhâmıyla leffen 'arz ve takdîm kılınmış ve icrâ-yı icâbıyla sâye-i hükûmet-vâye-i cenâb-ı şehinşâhîde böyle 'âmü'l-menfa'a bir husûsun daha Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de vücûda gelmesi vâbeste-i 'inâyet-i celîle-i cenâb-ı dâver-i e'âzımîleri bulunmuştur. Her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 14 Ramazân 1309 ve fi 30 Mart 308 [12 Nisan 1892 Salı]

Tıbbiye Nâzırı Sâ'ib

5) (Bkz. Resim VI/5a ve b)

Cüderî-i Bakarî Mâdde-i Mülakkahası

Ebnâ-yı beşerin i'dâm-ı hayâtiyesinden bulunan çiçek 'illet-i müdhîşesinin telkîh-i cüderî ile önü alınmış ve zamânımızda Avrupa memâlik-i mütemeddine ve müterakkiyesinin her birinde mes'ele-i mezkûrenin her ciheti mütâla'a olunmuş ve hakîkaten birinci derecelerde bulunan mü'essirât-ı tıbbiye ve hayriyeden olan telkîh-i cüderî mâdde-i mülakkahasının kemâl-i dikkat ve i'tinâ ile yetiştirmekte bulunmuş oldukları dikkatimizi celb eylemiştir. Ve fi'l-hakîka Nezâret-i Tıbbiye Avrupalılar'ın kendi beldelerinde yetiştirdikleri sağlam ve ter ü tâze ve her hâlde mü'temin olarak mâdde-i mülakkahayı "kovpoks" Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de bulunan Aşî İdâresi tarafından hazırlamak lüzûmunu Bâb-ı 'Âlî cânib-i sâmisine 'arz ile 13 Nisan 307 târihiyle memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî 'ameliyâtı icrâ için masârif-i külliye ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte olan aşî mâyesiyile memlû tüpler burada istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsı câlib-i fevâ'id ve muhassenât olacağından icâb-ı icrâsı hakkında bi'l-istîzân-ı irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârî şeref-müte'allik buyurulmuştur.

İşbu telkîhhâne inşâ olununcaya kadar Aşî İdâresi memâlik-i mahrûsa-i şâhânenin ve Şehremânet-i celîlesi taraflarından talep olunmakta bulunan aşî kalemlerini mâdde-i mülakkaha ile doldurmak ve tüpleri dahi imlâ' ederek istenilen mahallere müsâra'aten göndermek mecbûriyetinde bulunmuştur. Şimdiye kadar aşî mâyesinin Avrupa'dan celb etmek ve burada aşıladığımız zevâtan aşısını verenlerden tedârik etmektedir. Hâlbuki Aşî İdâresi'nde mâye kalmamış ve telkîhhâne yapılacak ve bu irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîden

hârice çıkmamak üzere Avrupa'dan mâye celb olunuyor. Burada aşılansın olanlar ise aşılansın göstermekten ihtirâz etmekte bulduklarından Aşî İdâresi mâdde-i mülakkahadan sermâyesiz kalmıştır. Bunun çâresini bulmak ve telkîhhâne inşâ edilinceye kadar Tufeylât-ı Hayvâniye 'Ameliyâthânesi derûnunda bulunan ufacık bir ahûrda buzâğları barındırarak ve onları orada i'âşe ve haffiyle soğuk te'sîrinden vikaye ile Avrupalılar'ın yaptıkları gibi bunları aşılansın aşı kabartı fiskelerinden kalemleri doldurarak talep olunan yerlere sevk ederek şu emr-i hayrın sâye-i merâhim-vâye-i hazret-i pâdişâhîde ta'mîm ve hüs-n-i sûretle cereyânı lüzûmu Aşî İdâresi tarafından ihtâr olunmuş ve nezâret-i 'aliyye-i Tıbbiye de hemân Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i 'Umûmiye'ye li-ecli'l-tezekkür havâle buyurarak oraca dahi tasvîb edilerek tekrâr Bâb-ı 'Âlî'ye 'arz olunmuş idi.

Şu vak'a-yı câriyeyi 'arz ve ihzâr eyledikten sonra aşı mâyesi istihsâline Avrupa'da nasıl başlanmış ve usûl-i istihzârı neden 'ibâret bulunmuş olduğunu dahi beyân edeyim. Bugün Avrupa memâlik-i mütemeddinesindeki kullanılan aşı mâyesi tamâmen buzağlardan alınmaktadır. İnsânı aşılansın sonra ondan alınan aşısın esbâb-ı kesîreden nâşî terk etmişlerdir ve aşı mâyesi yetiştirmek üzere husûsî olarak telkîhhâneler açılmış bu husûsî telkîhhânelerde istihzâr edilen aşı mâyesinin sâhibi para ile satmaktadır. Meselâ Paris'te Mösyö Şambon hayli zamândandır kendi kendisine 'ameliyâthânesinde aşı mâyesi yetiştirmektedir ve hattâ bizim Aşî İdâresi defa'âtle oradan mâye almıştır ve sâ'ir husûsî telkîhhâneler de böyledir. Bir buzağı aşılansın sonra onun aşısın dört veyâhûd beş yüz gâyet tâze aşı kalemleri dolduruluyor. Mâhiye 'ameliyâthâne de be-heri beşer günden altı buzağı telkîh edilerek (3500) kalem dolmuş olur. Şâyed iş sıkışıp da bir yerine iki buzağı aşılansın bir mâh zarfında yedi bin kalem doldurmuş veyâhûd buna mu'âdil tüp imlâ edilmiş olur. Paris'te 1863 senesinde Mösyö Şambon husûsî bir telkîhhâne te'sîs eylemiş 1870 senesine kadar bundan başka 'ameliyât yapan yok idi. Mu'ayyen günlerde birden sâ'at beşe kadar mürâca'at edenleri aşılansın idi. 1873 Şambon hastahâneleri ve mekâtib ve sâ'ireyi dolaşım inek aşısınla devlet tarafından herkesi aşılansın açıcım ta'yîn olunmuş idi. Bir senede 311 buzağı telkîh eylemiş ve bunların hâsılâtı ile (25.000) ve mükerrer olarak (100.000) kişiyi telkîh eylemiştir. Ve'l-hâsıl Avrupa'da aşısın pek tâzesi mültezemdir. Aşım mâyesi tüplerde olsun kalemlerde olsun çabuk bozulacağından her büyük şehirlerde dahi 'ameliyâthâneler açılmıştır. 1866 senesinden beri Mösyö Şambon'un husûsî 'ameliyâthânesine mürâca'at ederek perşembe günleri mûmâ-ileyhden Encümen-i Dâniş-mendân-ı Tıbb aşılı birer buzağı talep ederek telkîh-i cüderiyi ta'mîm etmek üzere meccânen

aşılama için bezl-i himmet etmekte iken 1889 senesinde Dârü'l-fünûn-ı Tıbbiye İdâresi'ne Paris'te bir telkîhhâne açmışlardır. Hâsıl-ı kelâm ma'mûre-i cihânın her tarafında kovpoks (aşı mâyesi) yetiştirerek 'ibâdullahın sıhhât-i bedeniyeleri için bu uğurda dârü'l-fünûn-ı tıbbiyeler masârif-i kesîre etmektedirler.

Böyle aşı mâyesi istihzârına Mekteb-i Tıbbiye-i hazret-i pâdişâhîde eşedd-i lüzûm olduğu cihetle hemân Aşı İdâresi telkîh-i hayvânîye başlanıp mâdde-i mülakkahayı gözünün önünde hâsıl eylemek ve böylelikle aşılama isteyenleri telkîh-i cüderî-i bakarî ile telkîh eylemek ve insânlardan alınmış aşı mâyesini isteyen olursa onun da çâresini bulmak üzere çalışacaktır.

Çâker-i kemînelerinin şu telkîh-i hayvânî ve mâdde-i mülakkaha istihzârı hakkında ma'lûmât-ı tâme ve kâfiyem bulunduğundan ber-müceb-i irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî telkîhhâne inşâ olununcaya kadar bendenizin ve resm-i mahsûs olan Tufeylât-ı Hayvânîye 'Ameliyâthânesi'nin bir köşesinde müsâra'aten aşı mâyesi yetiştirmek ve refâkat-i 'âcizânemde çalışacak açıcılara da 'ameliyâthânedede rehber olmak üzere 1886 Val-de-Grace hâcelerinden Mösyö Vayar'ın⁵¹ kitabı⁵² gâyet açık bir ifade ile Türkçeye tercüme ve tab' ve gazetelerle neşr eyledim⁵³.

Ve bu mes'ele hakkında Hamsîn-i Cüderî⁵⁴ nâmıyla daha mükemmel bu hayvân aşısı hakkında zamânımıza tamâmen muvâfık bulunmak ve usûl-i ta'kîm ve sâ'ireye ri'âyet edilerek 'ameliyâthânedede çalışanlara düstürce olmak üzere kitâb yazdım 'an-karîb 'âlem-i matbû'âta 'arz olunacaktır.

Hâsıl-ı kelâm bugün kovpoks istihsâlinden başka çiçek 'illet-i müdhîşesinin çâre-i indifâ'iyesi olmadığı ma'rûzdur.

Fî 27 Mart 308 [8 Nisan 1892 Cuma]

Mu'allim-i 'İlm-i Hayvânât

Aşı Enspektörü Mîralây Hüseyin Remzi

⁵¹ Louis Vaillard (1850-1935), Fransız hekim.

⁵² Louis Vaillard, *Manuel pratique de la vaccination animale : Technique, procédés de conservation du vaccin*, Paris 1886, 77s.

⁵³ *Telkîh-i Hayvânî Usûl-i Ameliyesi* adlı eseri olup ilk olarak Tercümân-ı Hakikat Gazetesi'nde neşr edilmiş ve ardından 1308 tarihinde tab edilmiştir. Bkz. Emre Karacaoğlu, a.g.m., s.69-83.

⁵⁴ Bu kitabın basımının yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bkz. Emre Karacaoğlu, a.g.m., s.69-83.

6) (Bkz. Resim VI/6) Telkîh-i Cüderî °Ameliyâthânesi Masârif-i Şehriyesi

	Be-şehriye
Mustahzır ücret-i şehriyesi	500
Mukayyid ücreti	300
Masârif-i müteferrika ve kırtâsiye	150
Hademe ücreti	400
Noksân bulan ve lüzûm görünen tûp ve edevât esmânı	100
	1450
Buzağı Esmânı ve Sâ'iresi	Be-heri
Dört °aded buzağı esmânı	500
Bir aylık me'külât bahâsı	400
	900
°Ameliyâttan sonra fûrûht olunacak buzağı esmânından hâsıl olunacak olan	-350
	550
Yalnız iki bin kuruştur.	2000

Fî 13 Kânûn-ı Sâni 307 [25 Ocak 1892 Pazartesi]

Bâlâda muharrer mustahzır ve mukayyid ve hademe ücretleri ma'rûz olunduğu.

7) (Bkz. Resim VI/7)

Makam-ı Ser°askerî Sıhhiye Dâ'iresi

132

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Memâlik-i şâhâne ahâlîsine icrâ edilmekte olan telkîh-i cüderî °ameliyâtı için Avrupa'dan getirilen aşî mâyesinin buraca tedârik ve istihzârı zımında şehri sarfına lüzûm görülen iki bin kuruşun sûret-i tesviyesi hakkında cereyân eden müzâkerâtı hâvî Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi'nden tanzîm olunan mazbata bûdce komisyonu riyâset-i celîlesinin ol bâbdaki tezkiresiyle berâber Meclis-i Mahsûs-ı Vûkelâ'da bi'l-mütâlâ'a iktizâsı ba°de müzâkere olunmak

üzere evvel-emirde sıhhat nokta-i nazarınca aşı mâyesinin Avrupa'dan celbi veyâhûd buraca tedârik ve istihzârı sûretlerinden hangisi müreccâh ve münâsib olacağıнын bir kere de Sıhhiye Dâ'iresince tedkikiyle netîce-i karârın bildirilmesinin taraf-ı °acizîye işârı tensîb buyurularak mezkûr mazbata ve tezkirenin irsâl buyurulduğu beyân-ı °âlîsiyle ber-vech-i muharrer iktizâsının îfâsı şeref-vârid olan fî 7 Şa°bân 309 târîhli ve 1114 numarolu tezkire-i sâmiye-i cenâb-ı sadâret-penâhîlerinde emr u izbâr buyurulmaktan nâşî keyfiyet dâ'ire-i mezkûreye lede'l-havâle sûret-i emr u iş°âr-ı sâmi-i dâver-i e°âzımîlerine nazaran maslahat bi'l-müzâkere buraca istihzâr olunacak mâye îcâbât-ı fenniye derecesinde usûl-i ta°kîm ve ka'ide-i tezâdd-ı tefessühe ri°âyet olunarak sıhhati ma°lûm olan bir hayvândan istihzâr olduğu hâlde Avrupa'dan celb edilecek mâyeden daha tâze ve daha fâ'ideli olacağı cihetiyle sıhhat nokta-i nazarınca Avrupa'dan celb mâyeye müreccâh olacağına karâr verilmiş ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Nezâret-i behiyyesinden alınan tezkirede dahi çiçek °illet-i müdhîsesi mazarratının çâre-i indifâ° ve izâlesi olan telkîh-i cüderî usûlünün mükemmelen sûret-i icrâsı hakkında şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî ahkâm-ı celîlesince Avrupa memâlik-i mütemeddinesinde olduğu gibi burada da aşı mâyesini buzağılardan istihzâr etmek usûlünün icrâsı zımında bir mahall-i mahsûs meydâna gelinceye kadar Tufeylât-ı Hayvâniye °Ameliyâthânesi'nin bir köşesinde telkîh-i hayvânî ve mâdde-i mülakkaha usûlünün mevki°-i icrâya ve vaz°-ı lüzûmuna ve usûl-i mebhûsenin fevâ'id ve muhassenâtının derecâtına dâ'ir °ilm-i hayvânât ve aşı enspektörü Doktor Mîralây Hüseyin Remzî Bey tarafından verilen takrîrin gönderildiği beyânıyla icrâ-yı îcâbı ve sâye-i hükûmet-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde böyle °âmü'l-menfa°a bir husûsun daha mekteb-i mezkûre vücûda getirilmesi gösterilmiş olduğundan karâr-ı mezkûrun ber-vech-i muharrer cevâben huzûr-ı me°âlî-mevfûr-ı cenâb-ı vekâlet-penâhîlerine °arz ve inbâsıyla berâber nezâret-i müşârü'n-ileyhânın mebhûs tezkiresinin dahi melfûfuyla me°an takdîmi dâ'ire-i mezkûreden i°lân ve îfâde olunması ve ol vechile nezâret-i müşârü'n-ileyhânın me°a melfûf tezkire-i mezkûresiyle anifü'l-beyân mazbata ve dîger tezkire leffen takdîm ve i°âde kılınmış olmağın ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 26 Şevval 308⁵⁵ ve fî 11 Mayıs 308 [24 Mayıs 1892 Salı]

Ser°asker Rızâ

⁵⁵ Şevven 308 yazılmış, doğrusu 309 olmalı.

8) (Bkz. Resim VI/8)

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

Devletlü Efendim Hazretleri

Memâlik-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî 'ameliyâtı icrâsı için bir telkîhhâne inşâsı hakkında şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî hükm-i 'âlîsine tevfiқан Tıbbiye Nezâreti'nden gönderilen müzekkere üzerine Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'îresi'nden kaleme alınan mazbata ve ol bâbda taraf-ı Ser'askerî'den meb'ûs tezkire Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da lede'l-mütâla'a ol bâbda cereyân eden müzâkerâtı hâvî kaleme alınan mazbata 'arz ve takdîm kılınmış olmağla mündericâtı husûsunda her ne vechile emr u fermân-ı hümâyûn cenâb-ı mülûkâne müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise hükm-i 'âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 1 Zilhicce 309 ve fî 14 Haziran 308 [27 Haziran 1892 Pazartesi]

Sadr-ı A'zam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olup melfûfâtıyla manzûr-ı 'âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 2 Zilhicce 309 ve fî 15 Haziran 308 [28 Haziran 1892 Salı]

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyyâ

Ek VII: BOA, Meclis-i Vükelâ, 69/33 Transkripsiyonlu Metin (Bkz. Resim VII)

Meclis-i Vükelâ müzâkerâtına mahsûs zabıt varakasıdır.

29 Receb 309 / 16 Şubat 307 [28 Şubat 1892 Pazar]

Hülâsa-i Me'ali

Memâlik-i şâhâne ahâlîsine icrâ edilmekte olan telkîh-i cüderî °ameliyatı için Avrupa'dan getirilen aşı mâyesinin buraca tedârik ve istihzârı zımında şehri sarfına lüzûm görülen iki bin kuruşun sûret-i tesviyesi hakkında cereyân eden müzâkerâtı hâvî Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi'nden tanzîm olunup buraca komisyona tevdi° edilen mazbata üzerine komisyon-ı mezkûr riyâsetinden vârid olan tezkire okundu.

Karârı

Tezkire-i mezkûrede buraca yeniden sarf tahmîli câ'iz olamayacağından bahisle işbu meblağın aşı şehâdetnâmelerinden birer kuruş alınarak ondan tesviyesi lüzûmu gösterilmiş ise de iktizâsı ba°de müzâkere olunmak üzere evvel-emirde sıhhat nokta-i nazarınca aşı mâyesinin Avrupa'dan celbi mi yoksa buraca tedârik ve istihzârı mı münâsibdir burasının bir kere de Sıhhiye Dâ'iresince tedkîkiyle netîce-i karârın bildirilmesi zımında işbu evrâkın leffîyle taraf-ı vâlâ-yı Ser°askerî'ye tezkire-i sâmiye-i tastîri karârlaştırıldı.

[imzâlar]

Ek VIII: BOA, Bâb-ı Âlî Evrâk Odası, 28/2047 Transkripsiyonlu Metin

1) (Bkz. Resim VIII/1)

5 Zilhicce 309 / 18 Haziran 308 [1 Temmuz 1892 Cuma]

Dâhiliye'ye

Sûretleri bâlâda muherrer Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ mazbatasıyla tezkire-i ma°rûza ve şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî mücebince Dâhiliye Nezâret-i celîlesinden icrâ-yı îcâbına himmet buyurulmak.

Memâlik-i şâhâne ahâlîsine icrâ edilecek telkîh-i cüderî için inşâ olunacak telkîhhâne masârifinin tıbbiye bûdcesine °ilâvesine dâ'ir.

2) (Bkz. Resim VIII/2)

Bâb-ı °Âlî

Evrâk Odası

Tezkire-i Ma°rûza Sûretidir

Memâlik-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî °ameliyâtı icrâsı için bir telkîhhâne inşâsı hakkında şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî hükm-i °âlîsine tevfikân Tıbbiye Nezâreti'nden gönderilen müzekkere üzerine Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi'nden kaleme alınan mazbata ve ol bâbda taraf-ı Ser°askerî'den meb°ûs tezkire Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da lede'l-mütâla°a ve ol bâbda cereyân eden müzâkerâtı hâvî kaleme alınan mazbata °arz ve takdîm kılınmış olmağla mündericâtı husûsunda her ne vechile emr u fermân-ı hümayûn-ı cenâb-ı mülûkâne müte°allik ve şeref-sudûr buyurulur ise hükm-i °âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 1 Zilhicce 309 ve fî 14 Haziran 308 [27 Haziran 1892 Pazartesi]

Sadr-ı A°zam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Îrâde-i Seniyye Sûretidir

Resîde-i dest-i ta°zîm olup melfûfâtıyla manzûr-ı °âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-müte°allik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 2 Zilhicce 309 ve fî 15 Haziran 308 [28 Haziran 1892 Salı]

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyyâ

Ek IX: BOA, Dâhiliye Mektûbî Kalemi, 1975/80 Transkripsiyonlu Metin (Bkz. Resim IX)

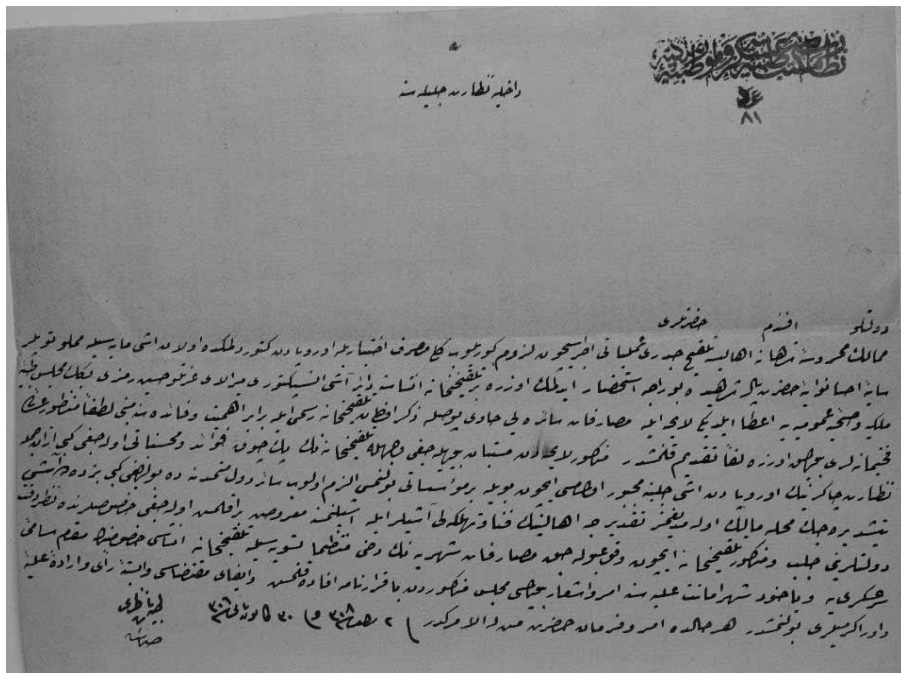
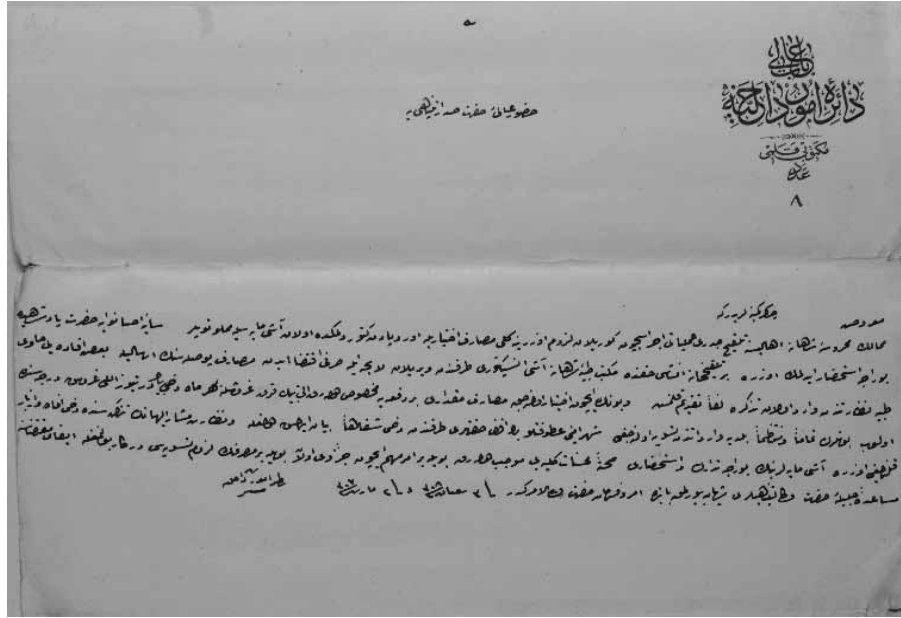
26 Zilhicce 309 / 8 Temmuz 308 [22 Temmuz 1892 Cuma]

Tıbbiye Nezâret-i Behiyyesine

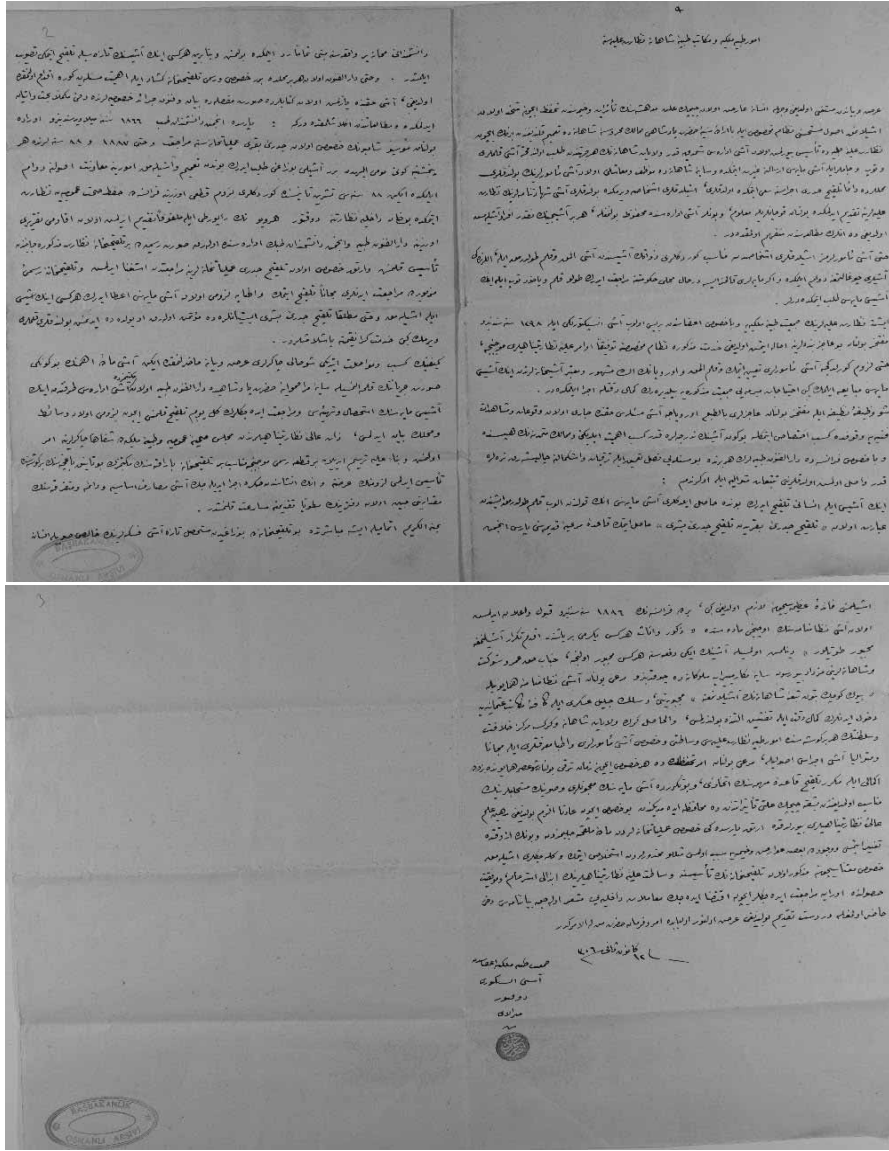
Memâlik-i şâhâne ahâlîsine telkîh-i cüderî °ameliyâtı icrâsı için masârif-i külliye ihtiyârıyla Avrupa'dan getirilmekte olan aşî mâyesiyle memlû tüpler buraca istihzâr edilmek üzere bir telkîhhâne inşâsı hakkında şeref-sünûh ve sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî mantuk-ı °âlîsine tevfikân bu bâbda sebk eden iş°âr-ı vâlâdan ve cevâben gelen tezkire-i Ser°askerî üzerine Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi'nden kaleme alınan mazbatada gösterildiği vechile mezkûr aşî mâyesinin buraca istihzârı için sarfına lüzûm gösterilen şehri iki bin kuruşun beş yüz kuruşu be-her ay mübâya°a olunacak dört re's buzağı esmânî ve dört yüz kuruşu bunların bir aylık me'kûlât bahâsı olup bundan ba°de'l-°ameliyât fûrûhtu iktizâ eden mezkûr buzağların

esmânının tenzîl edileceği ve Telkîh °Ameliyâthânesi'nde istihdâm olunacak müstahzıra beş yüz ve mukayyide üç yüz ve iki nefer hademeye de dört yüz kuruş ki cem°an bin iki yüz kuruş ma°aş ve yüz elli kuruş masârif-i müteferrika ve kırtâsî bahâsı ve yüz kuruşu da mübâya°asına lüzûm görülen tûp ve edevât esmânı bulunduğu ve buraca bir telkîhhâne inşâ edilinceye kadar istihzârı îcâb eden aşî mâyesinin şimdilik Tufeylât-ı Hayvâniye °Ameliyâthânesi'nin münâsib bir mahallinde tedârik olunacağı anlaşılmağla sâye-i muvaffakiyet-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde ileride îcâbı vechile bir telkîhhâne inşâ edilinceye değin şimdilik lâzım gelen aşî mâyesinin ber-mûceb-i iş°âr Tufeylât-ı Hâyvâniye °Ameliyâthânesi'nin münâsib bir cihetinde istihzârı ve masârif-i mezkûrenin dahi Tıbbiye-i Mülkiye'nin sene-i hâzıra bûdcesine zamîmeten tesviyesi Meclis-i Mahsûs-ı Vûkelâca bâ-tezekkür mücebince emr u fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı cihân-bânî şeref-müte°allik buyurulduğı bâ-buyuruldu-ı sâmi iş°âr kılındığından ol vechile îfâ-yı îcâbı bâbında.

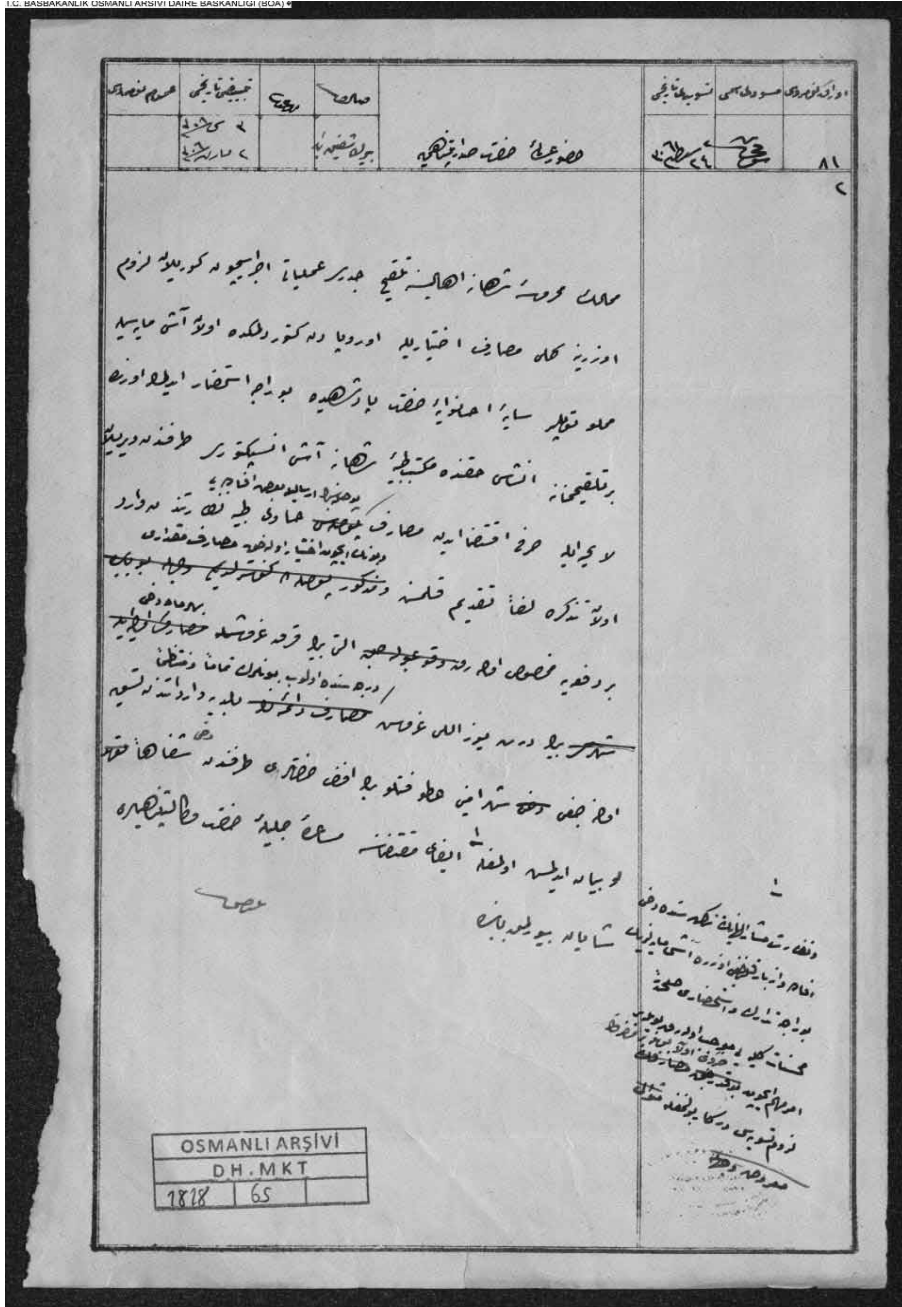

Resim I/1 ve I/2: BOA, ŞD. 2568/3-1 ve 5

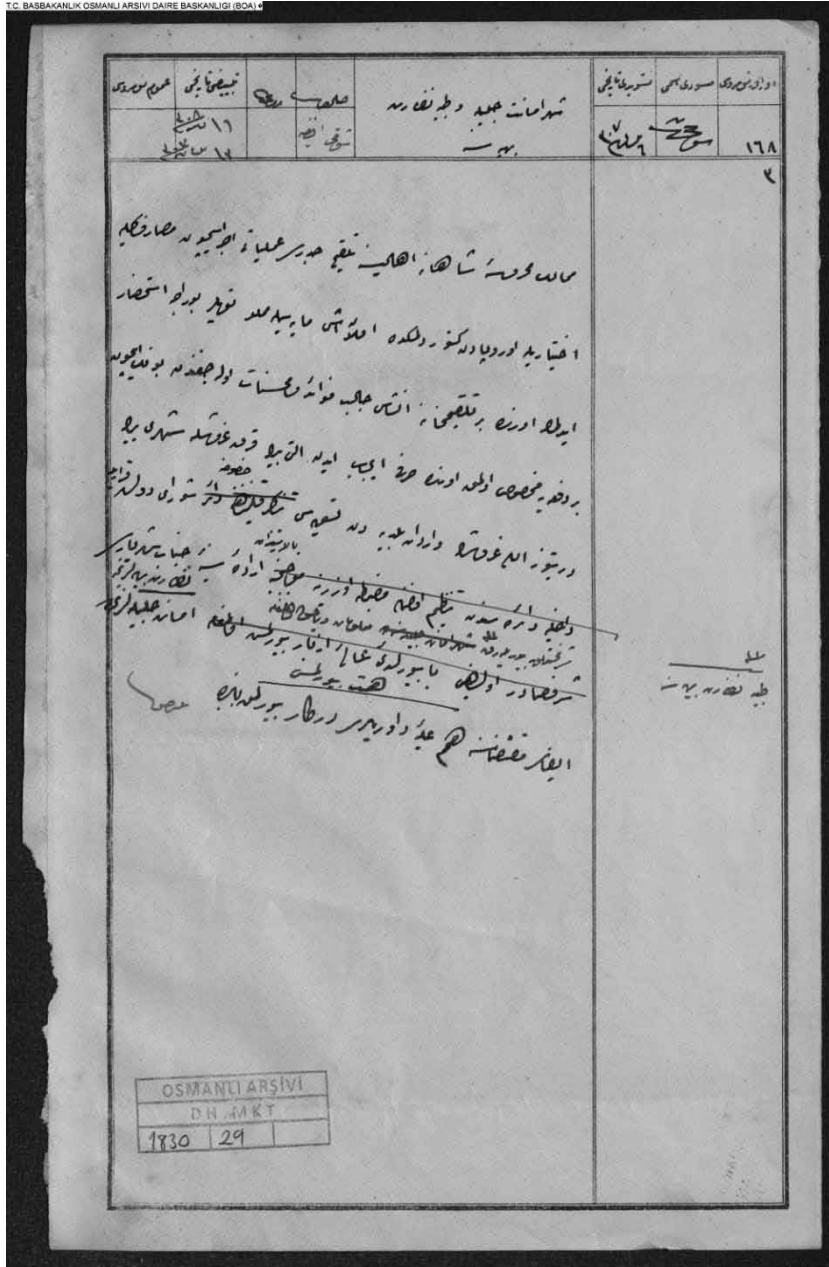

Resim I/3 ve I/4: BOA, ŞD. 2568/3-7 ve 8

DH.MKT.01818.00065.001

Resim II: BOA, DH.MKT., 1818/65

DH.MKT.01830.00029.001

Resim III: BOA, DH.MKT., 1830/29

TC. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

مردود	تاریخ	محل	موضوع	ردیف	شماره	تاریخ
	۱۵	بیرون	شہادت جمعیت	۹۲	۱۳	۱۳۰۵

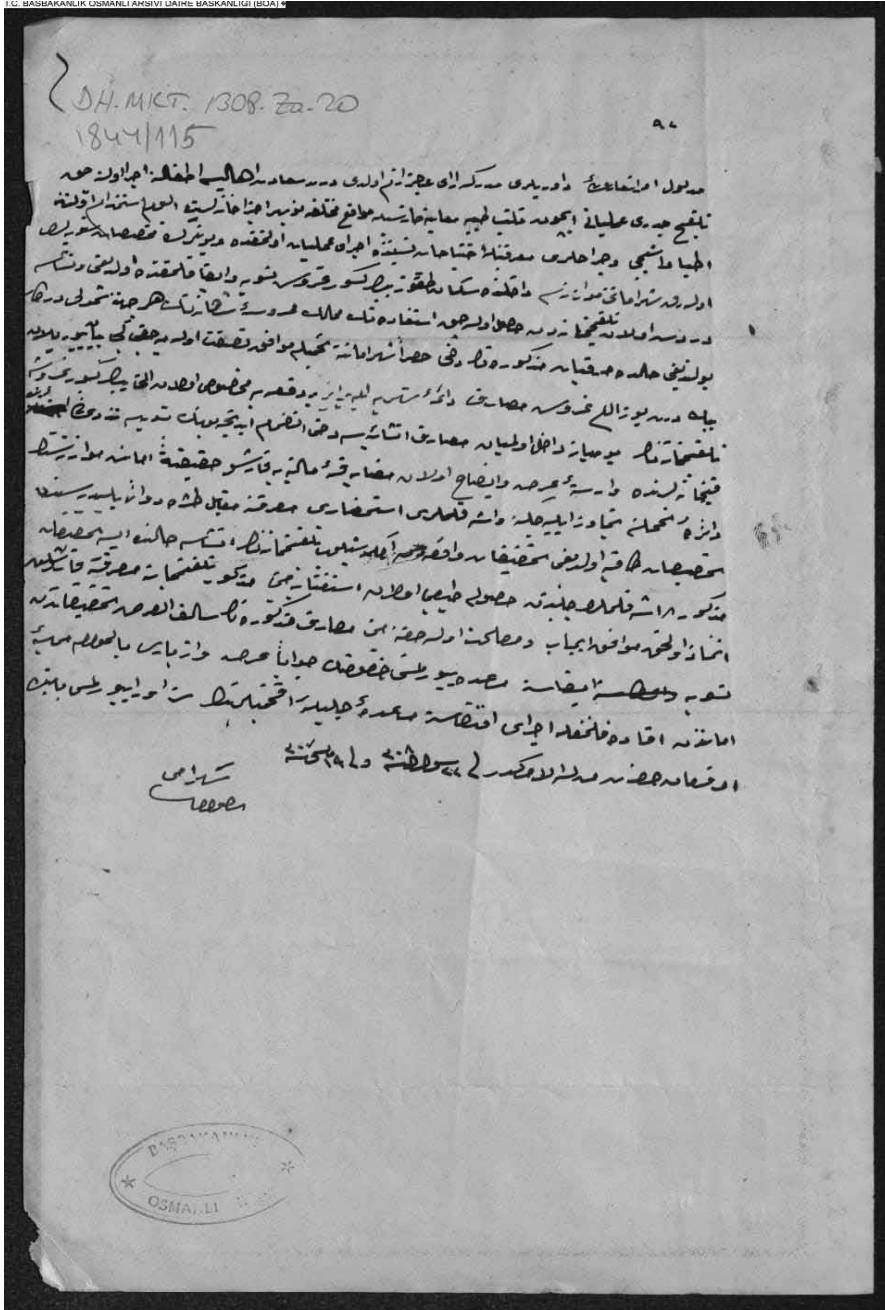
شہادت جمعیت خانہ اصغر خان سے لکھا گیا ہے کہ اس نے اپنے
 عزیزوں کو بھلائی کے لیے ایک جمعیت بنائی ہے جس میں
 ہر شخص کو اپنی اپنی دولتیں لے کر آنا ہے اور
 ان سے ایک فنڈ بنایا جائے گا جس سے
 غریبوں کو مدد دی جائے گی اور
 دیگر امور بھی سنبھالی جائیں گے۔
 اس کے لیے اس نے ایک خط لکھا ہے جس میں
 اس کی تمام باتیں لکھی ہیں۔

ایمانت جمعیت خانہ اصغر خان سے لکھا گیا ہے کہ اس نے اپنے
 عزیزوں کو بھلائی کے لیے ایک جمعیت بنائی ہے جس میں
 ہر شخص کو اپنی اپنی دولتیں لے کر آنا ہے اور
 ان سے ایک فنڈ بنایا جائے گا جس سے
 غریبوں کو مدد دی جائے گی اور
 دیگر امور بھی سنبھالی جائیں گے۔
 اس کے لیے اس نے ایک خط لکھا ہے جس میں
 اس کی تمام باتیں لکھی ہیں۔

OSMANLI ARŞİVİ
 DH. MKT
 1844 115

DH MKT 01844 00115 001

Resim IV/1: BOA, DH.MKT., 1844/115-1

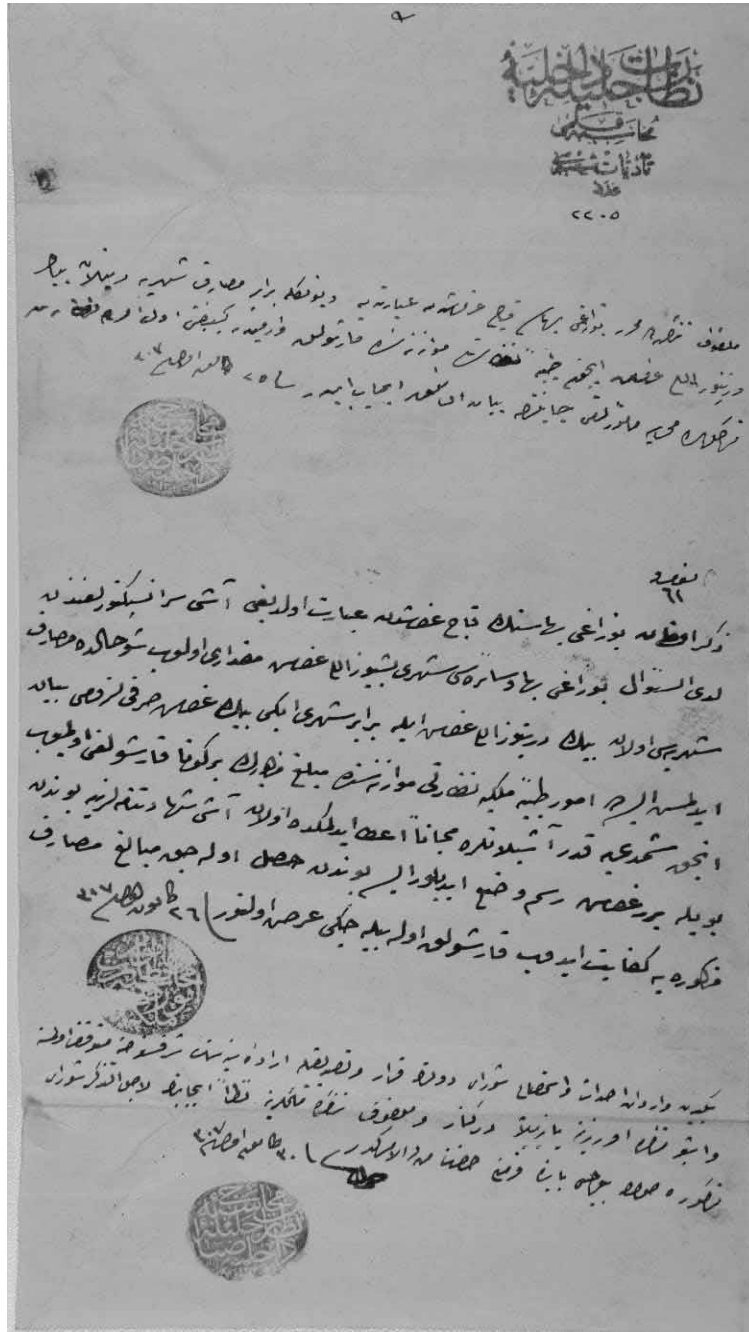
DH.MKT.01844.00115.001

Resim IV/2: BOA, DH.MKT., 1844/115-2

۴
دوله نظارت صلبه

دولت و مورثانها اهلانسه قطع حد و عملیاتی اجرا سیمیه لزوم کور تون کای روف اعتباره اور و یاد که کونور و ملکه اولادہ اسی ما یسول
میلونور ساسا اسیا نوله حضرت با د ساقه بوزجه اصفیای اولادہ ارتقیجا. انسانیه دان اسی انسلکونر کای طرفنده مجلس طبعی ملک و حق
عمومیه اعطایه لایج و مرئوسیه بوسه اید عقیقا. کای نور و حق تاریخی تذکره جاکری المدعو صبه و نقدیم فانیکی اولادہ مذکور
نقیحیای نیک انسی و آرزوی عقیده مشرفه و درسونج بویسول اداه سینه جناب نامجدری به مسایلیک تاریخی و بکری لغوی و نومردی
تذکره علمه جناب نقی زینا لیبی الم امرو تابع بوسیله ابدیه اذیجی مار سده مجلس و قدیمه اسی ما یسول صرف اولادہ نقدیمه
رتقیحیای انسانیه اسی احصالیه باشلامود طبعی ابدیه نیکونر ترقیحیای انسانیه و ترقیه قدر اسی ما یسول اور و یاد مجلس تکلمه اسی
سعدیک طیفلانہ جوانه عملیای نما. سده نولادہ نوز اخی امورک بیسول و عملیای ترقیحیای اسی ایدرک فو و یوشی جملاتی اولادہ اسی
آرزوی عزیز بولنده تفصیح مضایف شریکی اولادہ در تونر ای خرد سیمیه بوز اخی ما یسول و مالرذ سازه اسی اسی سلسله نظایف
مردوم اسالیله برانه اول است ما شامعه همز بولنده نطقه دان اسی انسلکونری مرادوی غیله وجهه روی که طرفنده و بریدلده و ریه
مجلس طبعی ملکه و حق عمومی لری الخواله استوندر بار سده اسی کونور یک مرجع و افسانه اسین بلیه ایشلامنومر فرموده ده فی نونما اکتف
ایدایف اختیاره تکلمه نولنده نقدیمه لطفاً الزم اولادہ مذکور ترقیحیای نیک تاسیس و اداره تنظیمی ایجوبه مبلغ مقصیده نیک نظایف
جا کری اعطای مضمده لازم کلمده او مصلحت جناب نظایفینا لیبی ایدرک بویسول مجلس مذکور قرابعدیه و در جاسنه اجتناب از غش
و بطریق او رتقیحیای مضمده لایر که در (و) اسی سیده تلخیص
طیاری
صیبه

Resim V/1: BOA, ŞD., 2587/17-1

Resim V/2: BOA, ŞD., 2587/17-5

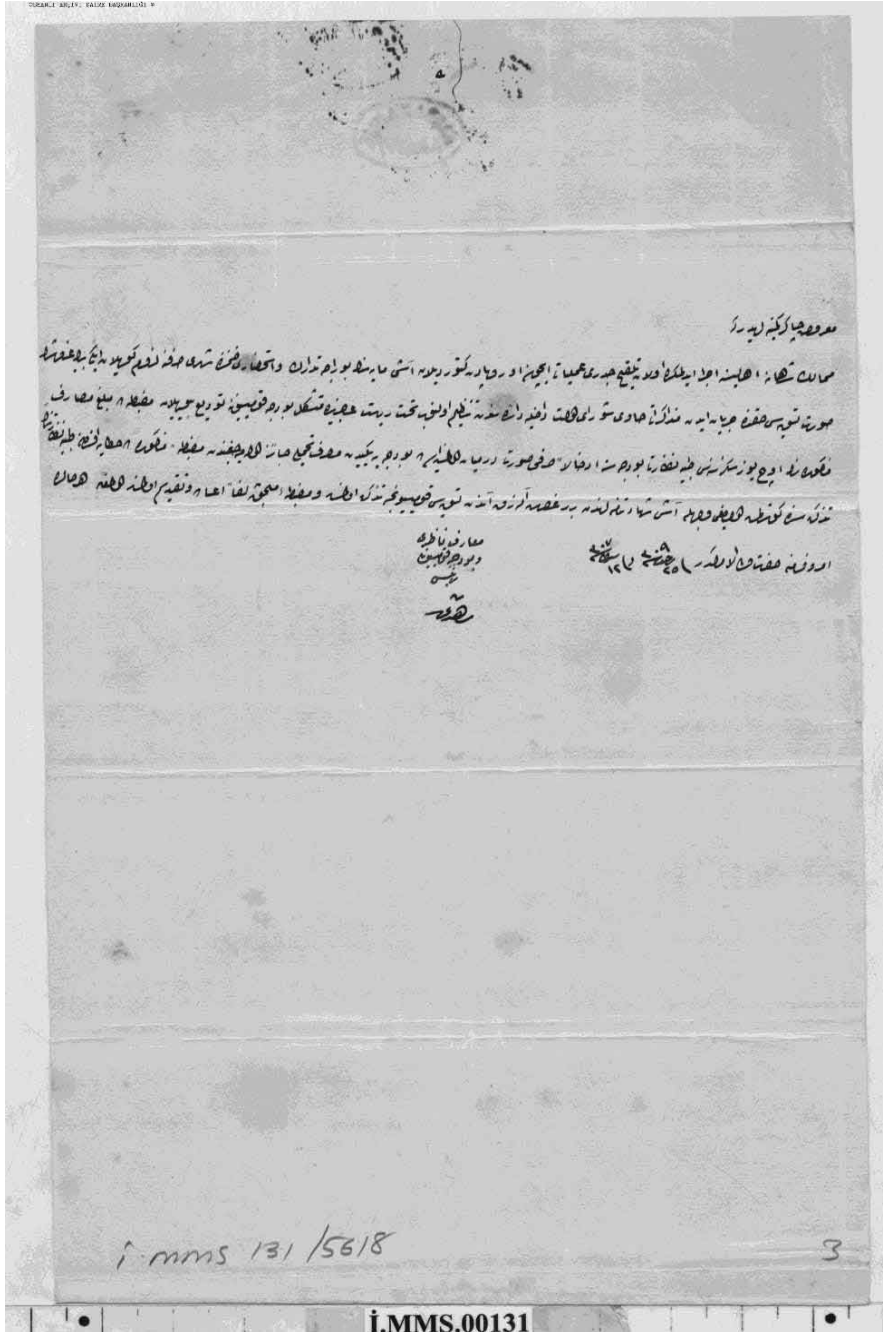

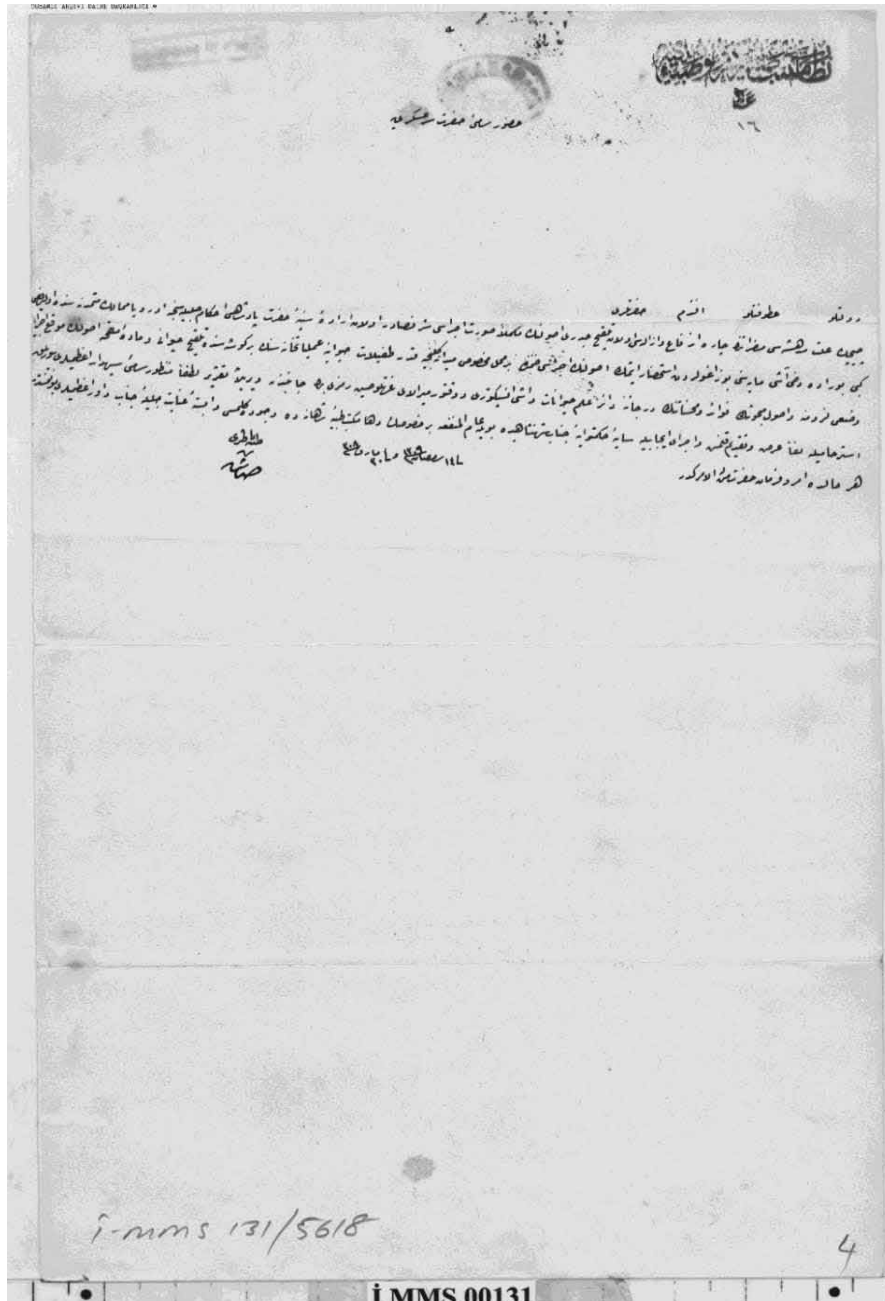
Resim VI/1: BOA, İ.MMS., 131/5618-1

Resim VI/2: BOA, İ.MMS., 131/5618-2

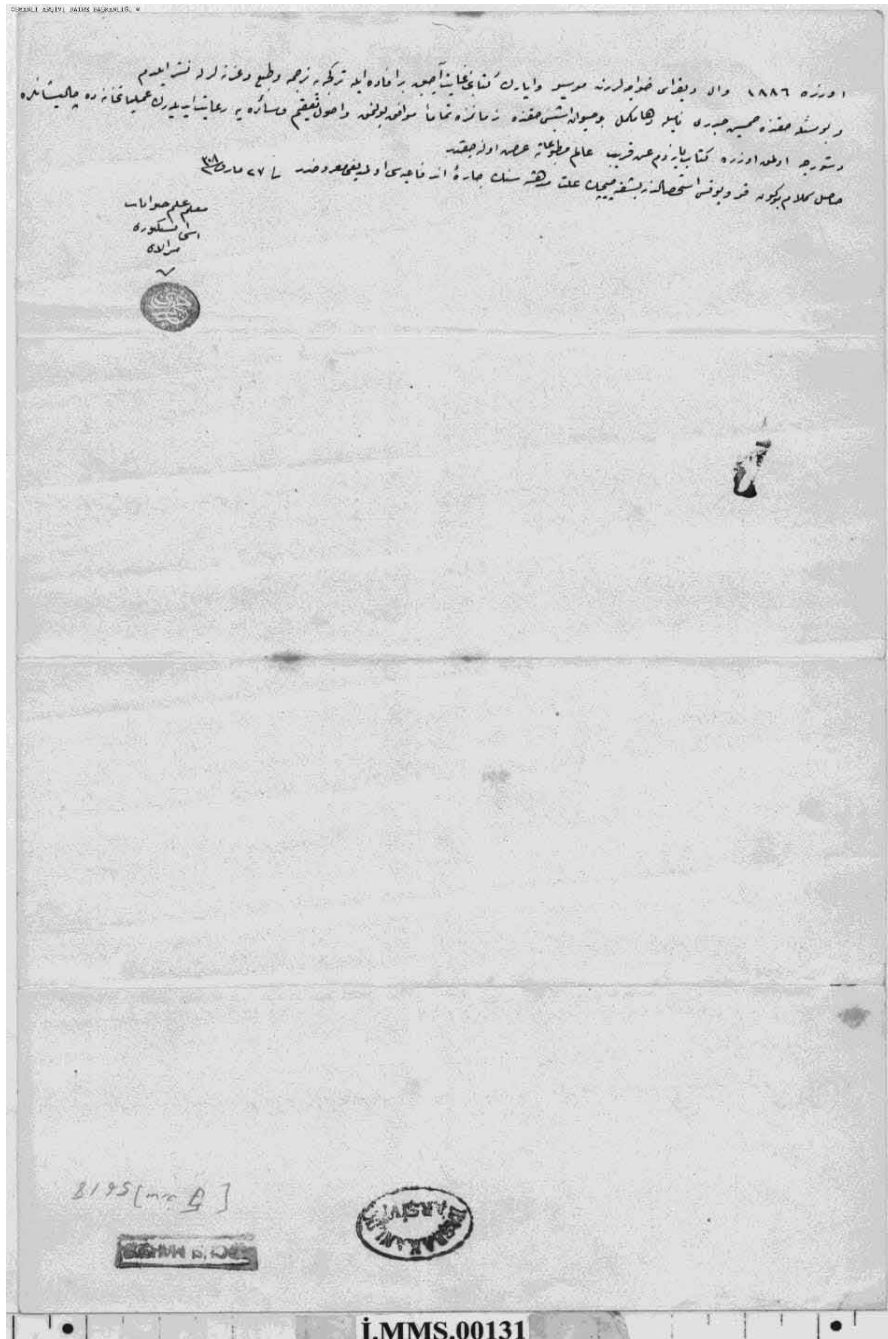

Resim VI/3: BOA, İ.MMS., 131/5618-3

Resim VI/4: BOA, İ.MMS., 131/5618-4

Resim VI/5b: BOA, İ.MMS., 131/5618-5b

4

تفصیح جدیدی عجبیاخانگی مصارف شهریک

مجموع	۵۰۰
متخصر اجرت شهریک	
مقید اجرت	۲۰۰
مصاف متفرق و فرطاسم	۱۵۰
خدم اجرت	۴۰۰
نقصان بولایه و لزوم کورنیاه توپ و دردت امانی	۱۰۰
بوزغی امانی و ساره ک	۱۲۵۰
درت عدد بوزغی امانی	۵۰۰
برایلوه خاکولوت برک	۹۰۰
عجبیاخانگی فروخت اوله جوبه بوزغی امانی حاصل اوله جوبه اوله	۵۰۰
	۵۰۰
	۲۰۰۰

بالذ ایلی بیگ غمیش

۱۲۵۰ کا نونه یای

باروده محمد مستخر و خدمت اجرتی معصنه اولیغ

۱۲۵۰ کا نونه یای

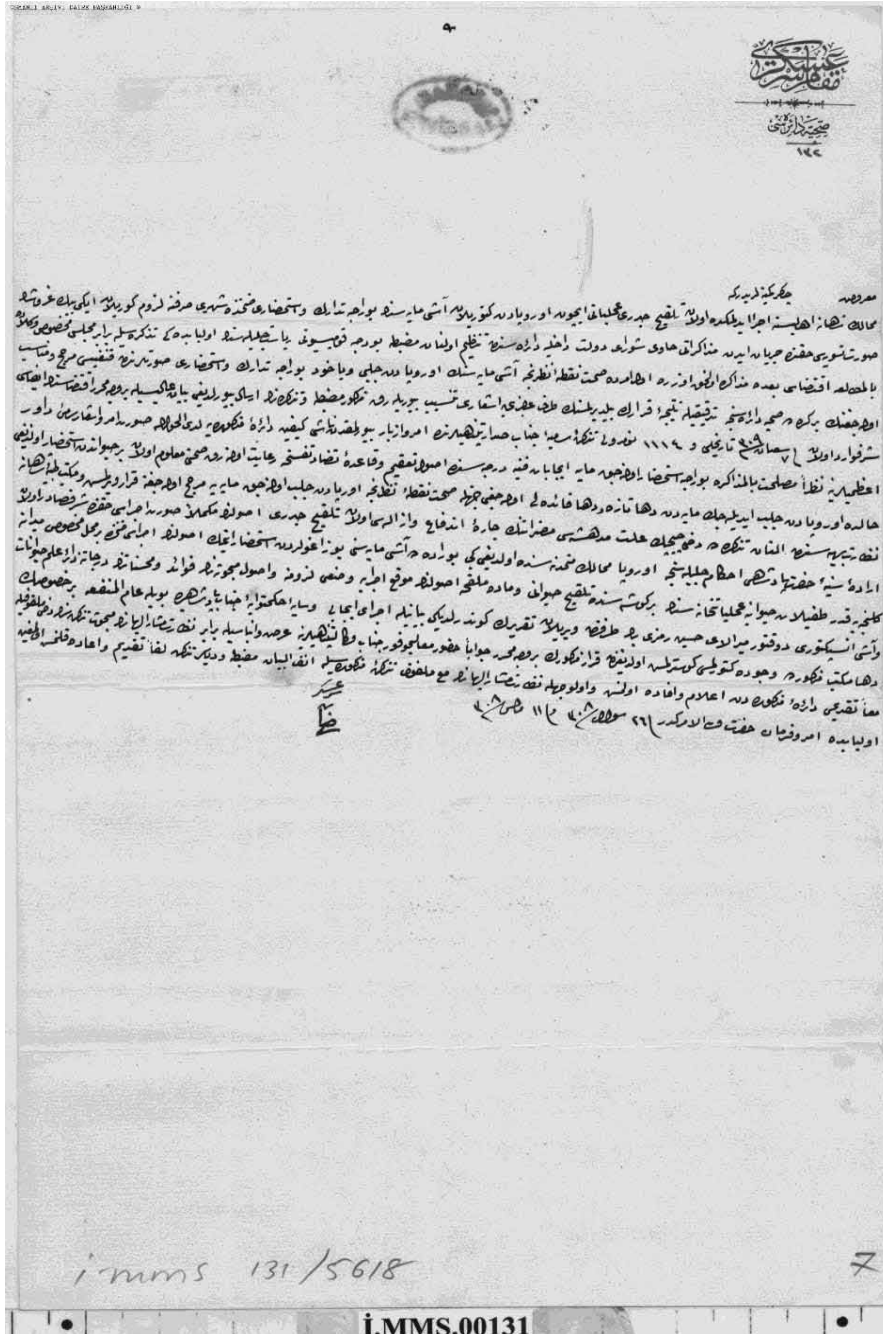
i-mms 131/5618

6

İ.MMS.00131

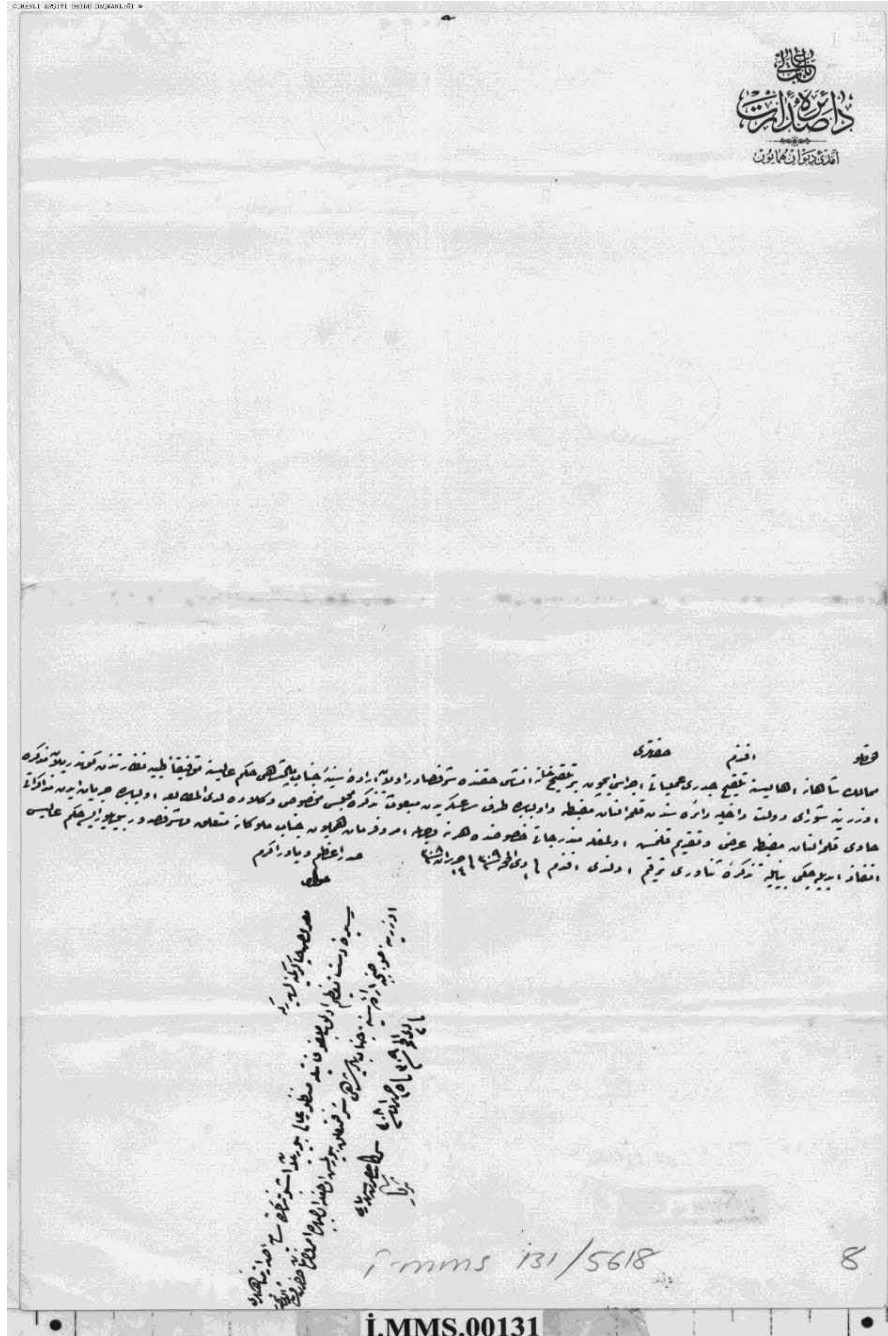
Resim VI/6: BOA, İ.MMS., 131/5618-6

Resim VI/7: BOA, İ.MMS., 131/5618-7

Resim VI/8: BOA, İ.MMS., 131/5618-8

جلسه وکیل مدائنات مخصوص محیط ورد سید

ردیف	حاضرین و غایبین		تاریخ
مجلس شادی			روز
دقیقه ساعت			ساعت

موضوع

مجلس وکیل مدائنات مخصوص محیط ورد سید

نوع	عدد ملفوظات	اولی اولی نوسوس	تاریخ اولی

موضوع

مجلس وکیل مدائنات مخصوص محیط ورد سید

قراری

مجلس وکیل مدائنات مخصوص محیط ورد سید

قراری

عبدالله

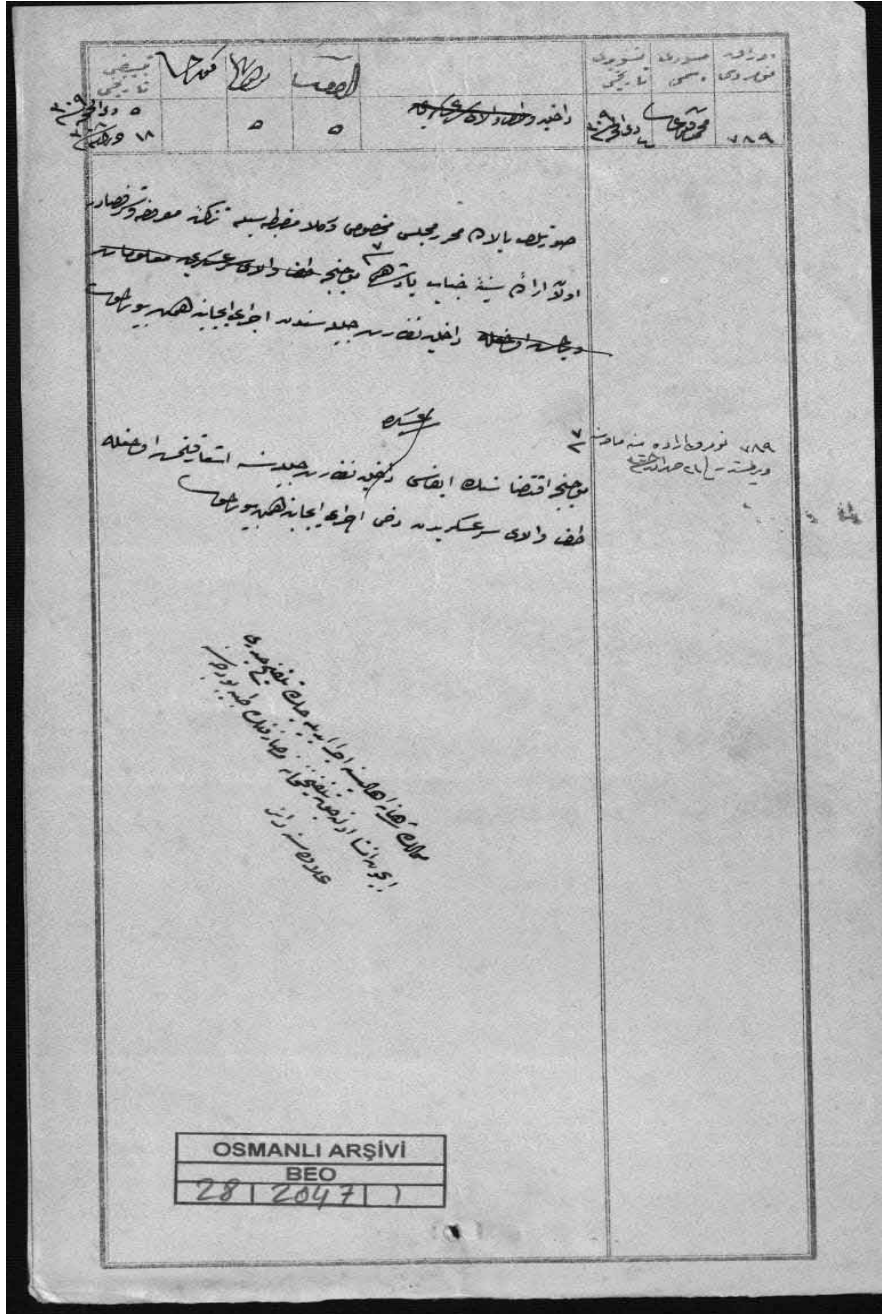
تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ

موضوع

مجلس وکیل مدائنات مخصوص محیط ورد سید

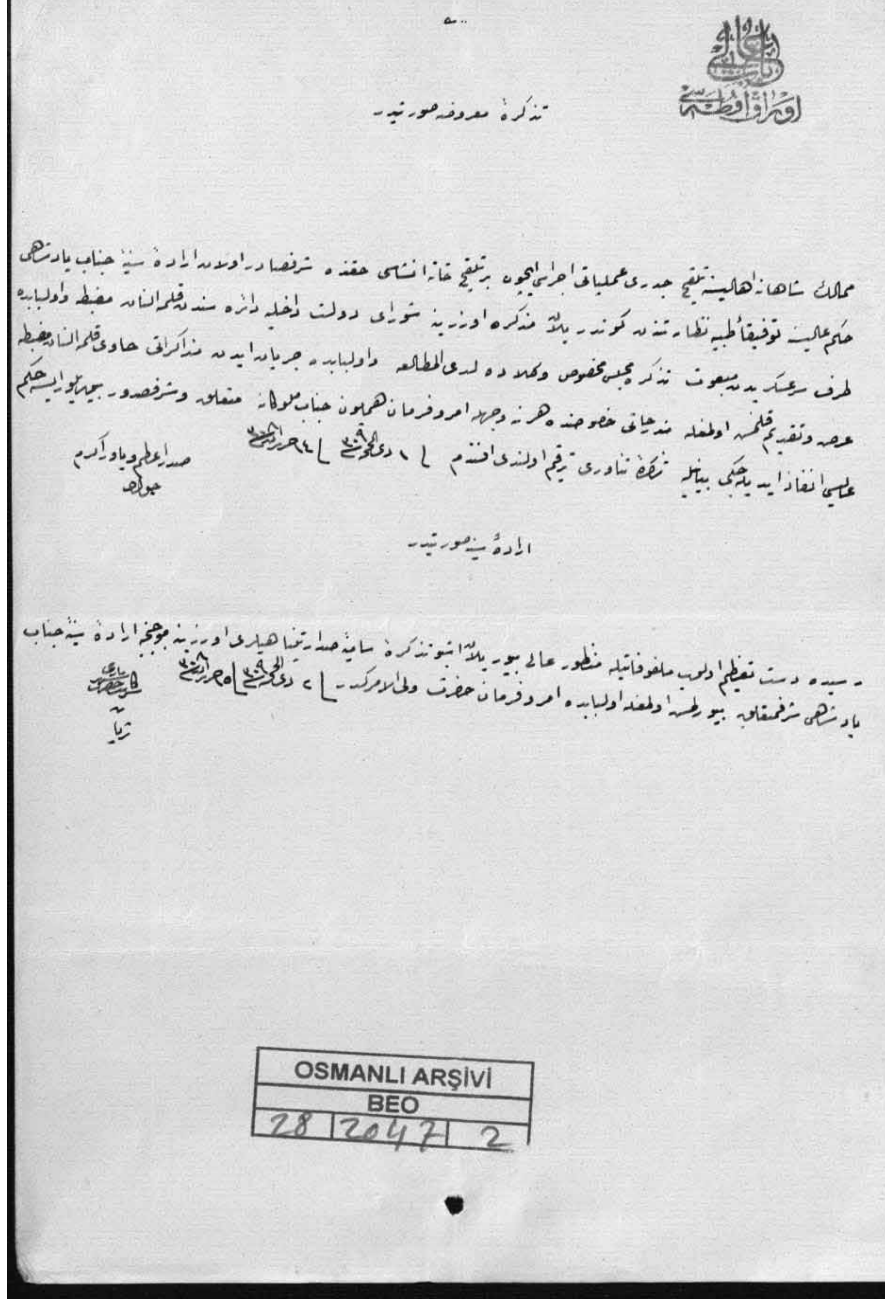
MV.00069

Resim VII: BOA, MV., 69/33

BEO 000028 002047 001

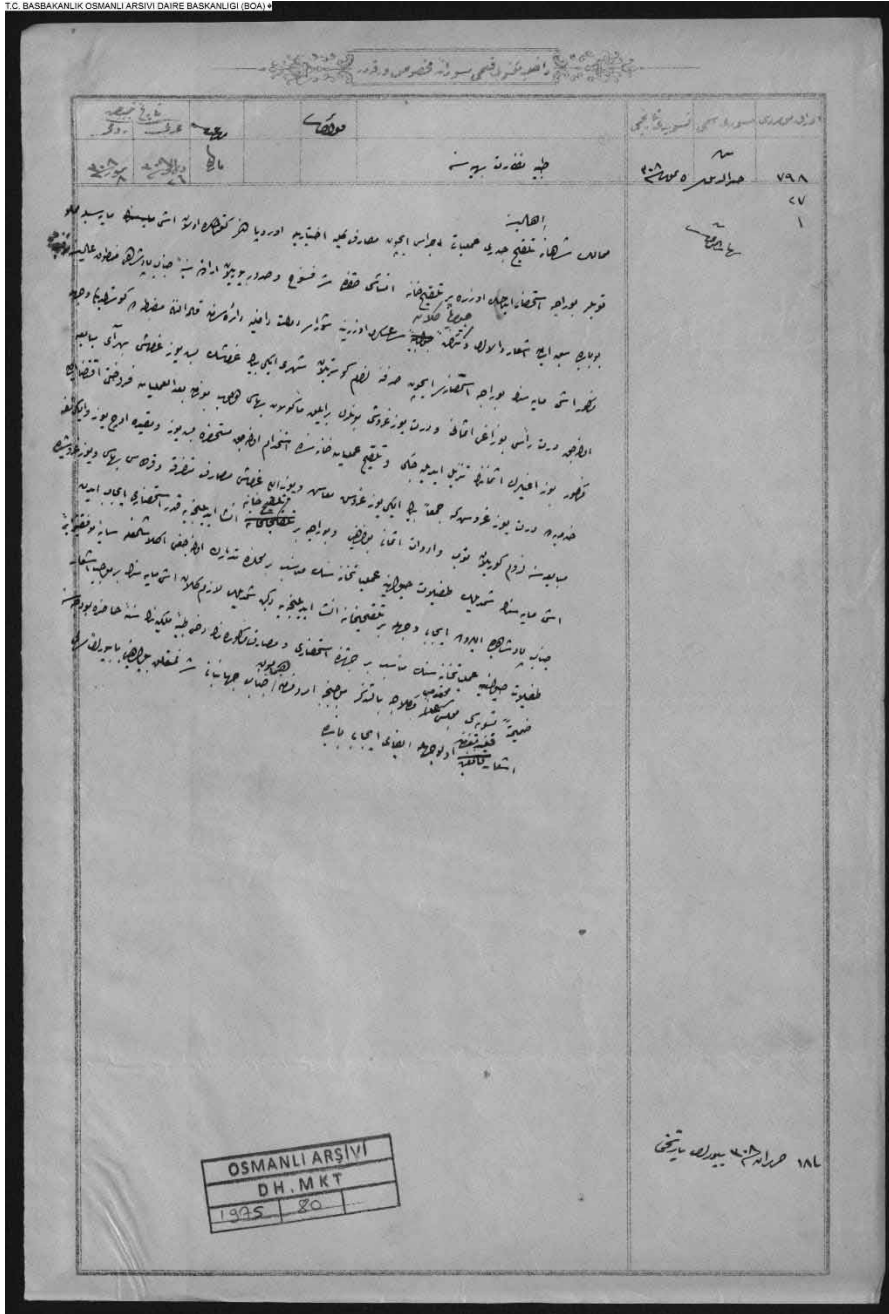
Resim VIII/1: BOA, BEO., 28/2047-1

BEO 000028 002047 002

Resim VIII/2: BOA, BEO., 28/2047-2

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

DH MKT 01975 00080 001

Resim IX: BOA, DH.MKT., 1975/80